

चांदोबा

ऑगस्ट १९९१

बंगला-देशची महिला प्रधान मंत्री

आता बंगला देशची ही एक महिला मंत्री झाली आहे. आतापर्यंत या उपखंडात तीन महिला प्रधान मंत्री झाल्या.

१९६० मध्ये श्रीलंकेच्या प्रधान मंत्री बनलेल्या श्रीमती सिरिमाओ बंडारनायके या जगातील पहिल्या महिला प्रधान मंत्री होत. यापूर्वी एक वर्ष त्यांचे पति डब्ल्यू. आर्. डी. बंडारनायके यांचा खून केला गेला. आपल्या नवऱ्याच्या पश्चात् अधिकार ग्रहण करणाऱ्या श्रीमती सिरिमाओंनी १७ वर्षे शासनाची सूत्रे सांभाळली.

१९६६ मध्ये भारताचे प्रधान मंत्री लाल बहादूर शास्त्री यांचा अचानक देहान्त झाल्यावर त्यांच्या मंत्री मंडळातील श्रीमती इंदिरा गांधी लोकसभेच्या कॉंग्रेस पार्टीच्या प्रमुख झाल्या. त्यानंतर त्या आपल्या देशाच्या प्रधान मंत्री बनल्या. सतत दोन वेळा प्रधान मंत्री बनलेल्या इंदिरा गांधी १९७७च्या निवडणुकीत पराभूत झाल्या; पण दोन वर्षानंतर झालेल्या निवडणुकीत त्या जिंकल्या. १९८४ मध्ये एका दुष्ट बंदूकधाऱ्याने गोळ्या झाडून त्यांना ठार मारले. तोपर्यंत त्यांनी देशाचे उत्कृष्ठ नेतृत्व केले.

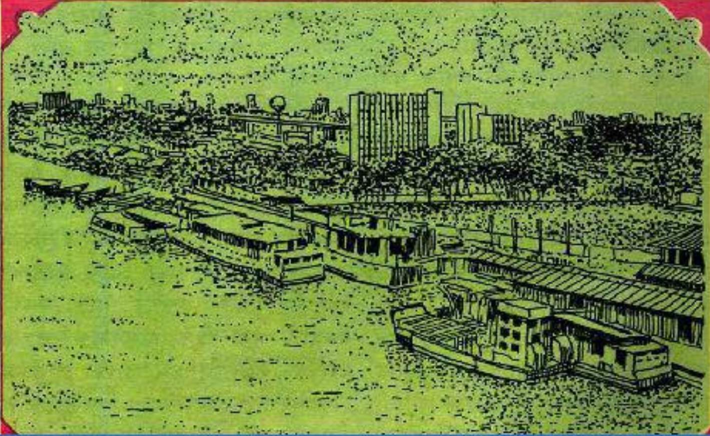
श्रीमती इंदिरा गांधीच्या शासन-काळातच पूर्व पाकिस्तान 'बंगला देश' नावाने स्वतंत्र झाला. या प्रयत्नात भारताने योग्य ते सहकार्य दिले.

पाकिस्तानात जुल्फिकर अली भुट्टो पहिले प्रधान मंत्री बनले. अध्यक्ष याह्याखान जेव्हा देश सोडून पळाले तेव्हा भुट्टो अध्यक्ष बनले. पण पाच वर्षांच्या अवधीतच त्यांना अध्यक्ष-पद सोडावं लागलं. न्याय-निवाडा झाल्यावर त्यांना फासावर लटकावे लागले. यानंतर त्यांची मुलगी बेनजीर भुट्टो हिने राजनैतिक क्षेत्रात पदार्पण केले. १९८५ मध्ये झालेल्या निवडणुकीत बेनजीरच्या नेतृत्वाखालील पीपल्स पार्टी अधिकारावर आली, आणि ती पाकिस्तानची प्रधान मंत्री झाली. पण

१९९० मध्ये घेतलेल्या निवडणुकीत पीपल्स पार्टीचा पराभव झाला.

बंगला देशचे पहिले प्रधान मंत्री शेख मुजीबुर रहमान १९७५ मध्ये देशाचे अध्यक्ष झाले. पण सहा महिन्यातच त्यांचा वध करण्यात आला. यानंतर देशात अनेक उलथापालथी झाल्या. अशाच एका घडामोडीत जनरल इर्शाद बंगला देशाचे अध्यक्ष बनले. इर्शाद यांनी सतत आठ वर्षे निवडणुका घेण्याची टाळाटाळ केली. शेवटी जेव्हा इर्शाद यांनी राजिनामा दिला आणि निवडणूक घेण्याची व्यवस्था केली. तेव्हा या निवडणुकीत बेगम खलिदा जिया यांच्या नेतृत्वाखालील नॅशनल पार्टीने सर्वात अधिक जागा पटकावल्या. ५ एप्रिल रोजी बंगला देशचे पार्लमेंट 'जातीय संसद' स्थापन झाले आणि बेगम खलिदा जिया या प्रधान मंत्री बनल्या.

शेजारच्या ब्रह्मदेशात ही गेल्या वर्षी झालेल्या निवडणुकीत अपूर्व यश मिळालेली महिला प्रधान मंत्री बनण्याची शक्यता आहे. तेथील नेता औंगसान याचा खून झाल्यावर भारतात शिकलेल्या त्याच्या मुलीच्या पार्टीने अभूतपूर्व यश संपादन केले. पण ब्रह्मदेशाच्या अध्यक्षांनी अजून तिला प्रधान मंत्री बनण्याची संधि दिलेली नाही.

न्यायाधीषाची जबाबदारी

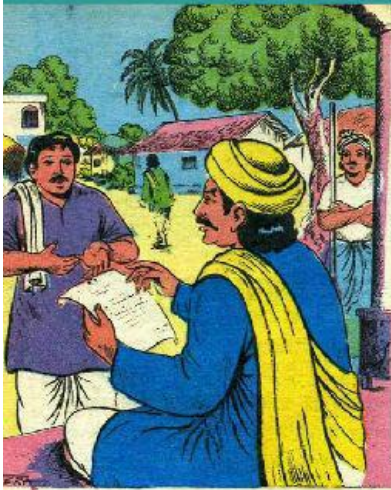
कोणे एके काळी सहारनपुर मध्ये व्याजबट्टयाचा धंदा करणारा एक व्यापारी रहात असे. त्याचं नाव होतं भीमसिंह. सोहनने त्याच्याकडून एक हजार अशर्फ्यांचं कर्ज घेतलं होतं, नि एक वर्षानंतर तो रक्कम परत करायला आला. भीमसिंहाने पैसे परत घेतले नाहीत. म्हणाला—"तू व्याजच देत रहा, मला मुद्दल आता नकोय!"

फार आवश्यकता होती म्हणून सोहनने भारी दराने कर्ज घेतले होते. दीड हजार अशर्फ्या देऊन आता सगळं कर्ज फिटणार होतं. केवळ व्याजच देत राहिला तर मरेपर्यंत दर वर्षी पाचशे अशर्फ्या द्याव्या लागणार होत्या. सोहन अमळ घाबरला आणि सर्व कर्ज सव्याज घेण्याबाबत त्याने भीमसिंहला विनंती केली.

यावर भीमसिंह म्हणाला—"आपण जे कागदपत्र लिहिले आहेत, त्यात असं ठरलंय की तू मला दर वर्षी पाचशे अशर्फ्या व्याजापोटी द्यायच्या! त्यात कर्ज फेडण्याबाबत काही उल्लेख नाही, म्हणून ते मला परत घेता येणार नाही. तू ठरल्याप्रमाणे फक्त व्याज देत रहा.

सोहनला वाटलं आपली फसगत झाली. त्याने विचार केला—यातून आपली सुटका व्हायची असली तर ती फक्त न्यायाधीशच करू शकेल.

दोघे न्यायाधीशाकडे गेले. कागदपत्र वाचून न्यायाधीश म्हणाला—"यात लिहिलं आहे की सोहन नावाच्या व्यक्तीने भीमसिंहाकडून एक हजार आशर्फ्यांचं कर्ज घेतलं आहे. नि या रकमेवर तो दर वर्षी पाचशे अशर्फ्या व्याज देत राहील. कर्ज चुकवण्याबाबत यात काही लिहिलेलं नाही. म्हणून तू कर्ज फेडण्याची आवश्यकता नाही. तू ताबडतोब भीमसिंहाला व्याजाच्या

पाचशे अशर्फ्या ढेऊन टाक. नाही तर तुला आमरण तुरुंगात रहावं लागेल?"

नाइलाजाने सोहनने भीमसिहाला पाचशे अशर्फ्या दिल्या आणि तिथंच तो रडू लागला. भीमसिह आपले पैसे घेऊन गेल्यावर न्यायाधीश सोहनचे सांत्वन करू लागला–"भीमसिह फार धोकेबाज आहे. अशा लोकांशी व्यवहार करताना फार सावध राहिलं पाहिजे. जे काही झालं ते सारं आता विसरून जा. भीमसिहापासून आपला बचाव करण्यासाठी मी तुला एक उपाय सांगतो. माझ्या सांगण्यानुसार करशील तर गेलेल्या पाचशे अशर्फ्या-शिवाय एक अशर्फी ही तुला अधिक द्यावी लागणार नाही. तू आतां आपलं नाव सोहन ऐवजी सावन ठेव. मी एक दस्तावेज बनवून देतो. भीमसिहाला व्याज द्यायचंय सोहनने, सावनने नाही. ठीक आहे न? अशा रीतीने तू या संकटातून मुक्त होशील."

सोहनने मोठ्या आनंदाने दस्तावेज तयार केला नि तो आपल्या घरी आला. एक वर्षानंतर भीमसिह व्याज वसूल करण्यासाठी सोहनकडे आला तेव्हा तो म्हणाला–"मी सावन आहे, व्याजाबद्दल तू सोहनला काय ते विचार." असं म्हणत त्याने आपला दस्तावेज भीमसिहाला दाखवला.

भीमसिहाने ताडलं की ही सर्व सोहनची बुद्धि नाही.

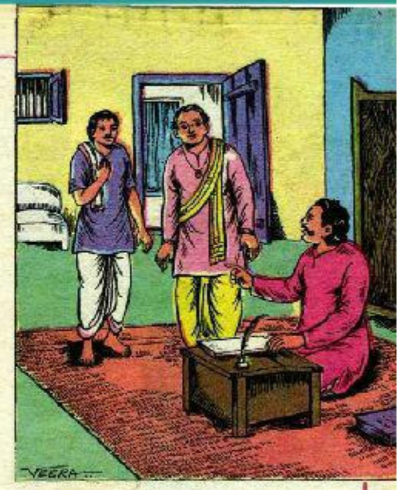
यानंतर काही दिवसांनी एक श्रीमंत माणूस सोहनचा पत्ता काढीत त्याच्या घरी आला नि म्हणाला–"या घरात राहणाऱ्या सोहन नावाच्या माणसाला एक लाख अशर्फ्या देण्याची माझी जबाबदारी आहे. मोठ्या संकटातून माझ्या वडिलांचे प्राण वाचवण्याचे काम सोहनच्या वडिलांनी केले होते. म्हणून माझ्या वडिलांची त्यांना एक लाख अशर्फ्या देण्याची इच्छा होती. इतके दिवस मी पैशांच्या तंगीत होतो. त्यामुळे ही रक्कम देऊ शकलो नाही. माझ्या वडिलांची अपुरी इच्छा पूर्ण करण्याचा शुभ मुहूर्त आज आला आहे.

आपले अनपेक्षित भाग्य जाणून सोहनला फार आनंद झाला. नि त्याने श्रीमंताला आपणच सोहन असल्याचे सांगितले.

तो श्रीमंत माणूस म्हणाला–"तूच सोहन यावर मी कसा विश्वास ठेवूं? गावातल्या कोणी प्रतिष्ठित माणसाने तूच सोहन असल्याचे सांगावे!"

गावातील बड्या लोकात सर्वात बडा म्हणजे भीमसिह! श्रीमंत नि सोहन दोघे ही भीमसिहाकडे आले.

भीमसिह सोहनला म्हणाला–"तू तर आपलं नाव बदललंस! पण तुझ्या जुन्या कर्जांची जबाबदारी तुझीच ना?"

हे ऐकून सोहन विचारात पडला. भीमसिहाचं म्हणणं मानलं नाही तर हाती येऊ घातलेल्या एक लाख अशर्फ्या गमावणार होता तो. मानलं तर एक लाख हाती येतील, पण मग भीमसिहाला दर वर्षी पाचशे अशर्फ्या द्याव्या लागणार!

यात काही धोका असावा असं सोहनला जरा ही वाटलं नाही. म्हणून भीमसिहाच्या सूचनेनुसार त्याने आपण सोहन असल्याचे लिहून दिले. झालं! एक लाख अशर्फ्या मिळणं दूरच राहिलं, भीमसिह व्याजाच्या पैशांचा रोज तगादा करू लागला.

निरुपायास्तव सोहन पुन्हा न्यायाधीशा-कडे आला नि झालेली सर्व गोष्ट त्याला सांगितली. न्यायाधीश रागाने म्हणाला–"एकदा फसल्यावर ही तू पुन्हा गाफिल राहिलास! तू असा का नाही विचार केलास की आपले पैसे वसूल करण्यासाठी भीमसिह काही ही करू शकतो. एकदम कोणी येऊन एक लाख अशर्फ्या देण्याची गोष्ट करू लागला, तर तू त्याच्यावर विश्वास कसा ठेवलास?"

"हुजूर इथून पुढे मी सावध राहीन. पण आता आपण मला वाचवा." सोहनने न्यायाधीशाला प्रार्थना केली.

न्यायाधीषाने तावडतोब भीमसिहाला बोलवून विचारलं–"हा सोहन तुला दर वर्षी द्यायच्या पाचशे अशर्फ्या देत नाही न?

मी याला तुरुंगात डांबून ठेवतो. कोणी चांगला जामीन दिल्याशिवाय याची तुरुंगातून सुटका नाही!"

भीमसिंहाला मोठा आनंद झाला. तावडतोब सोहनच्या घरी जाऊन त्याच्या बायको व मुलांना त्याने धमकी दिली–"घर किंवा शेत विकून माझं वार्षिक व्याज चुकतं करण्याचं करारपत्र लिहून द्या. नाहीतर सोहन आता मरेपर्यंत तुरुंगातच राहणार!"

तोपर्यंत न्यायाधीशाकडून संकेत मिळाल्यामुळे सोहनची बायको जरा ही घाबरली नाही. तिने भीमसिंहाला सांगितलं–"नाही तरी नवरा घरात असून काय उपयोग? इकडून तिकडून कर्ज काढून आमच्या गळ्याला फास लावतो! जे आमच्या भाग्यात असेल ते होईल. राहू द्या त्याला तुरुंगातच."

असं किती दिवस चालेल याचा विचार करून भीमसिंह पण गप्प बसला. पण एक आठवड्या भरात सोहन तुरुंगातून परतं आला. त्याचं असं झालं–त्या देशाचा राजा आणि राणी बरीच वर्षे संतति नसल्यामुळे दु:खी होते. आता त्यांना एक मुलगा झाला! या आनंदाप्रीत्यर्थ तुरुंगातील किरकोळ अपराध्यांना मुक्त करण्यात आले होते.

भीमसिंह लगेच सोहनकडे आला नि म्हणाला–"तू तुरुंगातून सुटलास, मला फार आनंद झाला. आता माझी व्याजाची रक्कम देऊन टाक."

"तुझं व्याज दिलं नाही या अपराधाबद्दल तर मी तुरुंगवास भोगला! आता मी तुझं काही देणं लागत नाही. समजलं?" सोहनने आपली कर्जातून सुटका करून घेतली.

भीमसिंह पुन्हा न्यायाधीशाकडे गेला तेव्हा न्यायाधीश म्हणाला–"सोहन म्हणतो ते बरोबरच तर आहे!"

काही दिवसां नंतर भीमसिंहाने एक नवी युक्ति योजली. आता एक सभ्य माणूस सोहनकडे आला नि त्याला एक पत्र दाखवलं. पत्रात लिहिलं होतं की सोहन त्या माणसाला ओळखतो आणि एक विश्वास ठेवण्यायोग्य माणूस असल्यामुळे त्याला नोकरी द्यायला हरकत नाही.

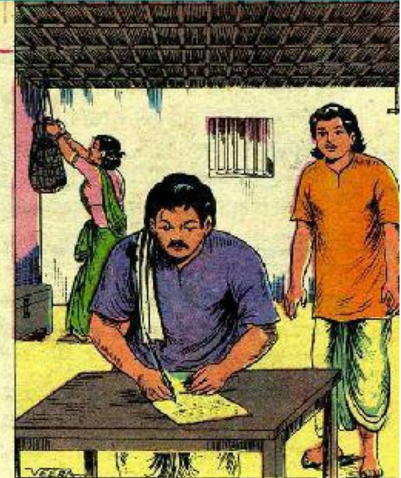
हा माणूस येऊन सांगू लागला–"हुजूर, आपण माझ्यावर कृपा करावी. बरेच दिवस मला कोठे ही नोकरी मिळत नाही. न्यायाधीश आपले चांगले मित्र आहेत ना? आपण यावर स्वाक्षरी केली तर या पत्राच्या साह्याने न्यायाधीशांकडून मला चांगली नोकरी मिळेल."

सोहनला वाटलं–सही करायला काही हरकत नाही. त्याने पत्रावर स्वाक्षरी करून टाकली. पण यात ही एक डाव होता. त्या पत्रातील सर्व मजकूर अदृश्य झाला. सोहनची सही तेवढी शिल्लक राहिली.

भीमसिंहाने स्वाक्षरीच्या वर मजकूर लिहिला की सोहनला दहा हजार अशर्फ्या कर्ज मिळालं आणि दर वर्षी एक हजार अशर्फ्या तो परत देईल. आणि हा कागद घेऊन तो न्यायाधीशाकडे गेला.

पत्र पाहून न्यायाधीषाने भीमसिंहाला रवाना केले. सोहनलालला बोलवून विचारले–"अजून तुझं डोकं ताळ्यावर नाही आलं वाटतं! तू पत्रावर सही का केलीस बरे?"

रडत सोहन सांगू लागला–"मी सही तर एका शिफारसपत्रावर केली."

न्यायाधीशाच्या लक्षात आलं की जादूच्या शाईचा उपयोग करून भीमसिंहाने सोहनला धोक्यात आणलेलं आहे. तो सोहनला म्हणाला–"मूर्खा, धोकेबाज लोक रोज अधिक हुशार होत चालले आहेत, पण तुझ्या बुद्धीत मात्र काही फरक पडला नाही. आता तुला वाचवणं मला शक्य नाही!"

"महाराज, माझ्या सारख्या अडाणी नि लाचार माणसांना अपराध्यांच्या तावडीतून सोडवण्यासाठीच तर आपण आहात ना?" सोहनने प्रश्न केला.

यावर न्यायाधीशाचा पारा अधिक चढला नि तो म्हणाला–"एकदा वाचवलं,

दुसऱ्यांदा वाचवलं! प्रत्येक वेळेला वाचवणं मला कसं जमेल? एकदा विश्वासघात झाल्यावर, तुमच्या सारख्या लोकांनी अधिक सावध रहायला नको का? नाही तर भोगा आपल्या चुकीची फळं!"

"महाराज, आपण मला वाचवू नका, पण मला एक शंका आहे. आपण रागवू नका. माझ्यासारख्या अडाण्यांचं संरक्षण करणं हे जसं आपलं कर्तव्य आहे, तसंच अपराध थांबवणं हे ही आपलं कर्तव्य नाही का?" सोहनने विचारले.

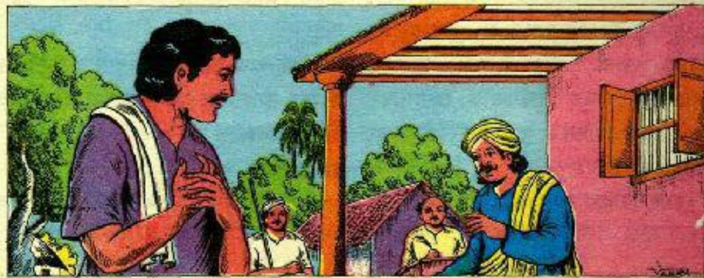
आपला राग आवरीत न्यायाधीशाने विचारले–"दोन मध्ये काय फरक आहे?"

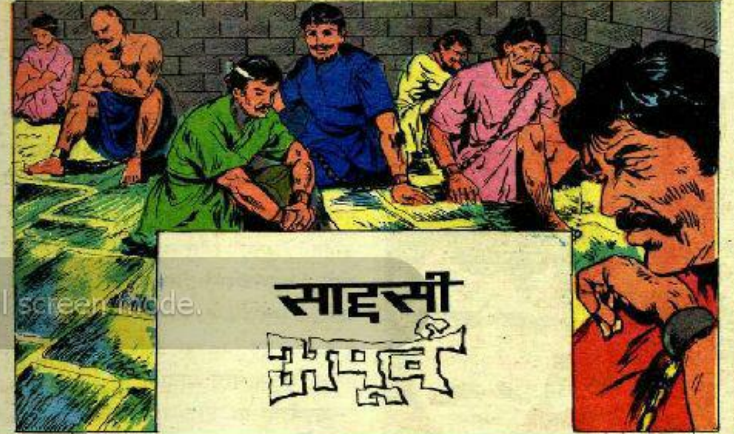
"खूपच फरक आहे! माझ्यासारख्या भोळ्या नि अडाणी माणसाला कोणी धोका दिला तर ती माझी चूक आहे, कबूल! गुन्हे थांबवण्याचा आपण प्रयत्न करताहात, तर गुन्हेगार आणखी नवीन क्लुप्त्या योजतो आहे. गुन्हेगारांनी गुन्हे करू नयेत म्हणून आपण आपल्या हुशारीचा उपयोग का करीत नाही? अपराध्यांच्या बुद्धीशी स्पर्धा करून त्यांना अपराधापासून परावृत्त करण्याचं काम आपण का करीत नाही? मग सामान्य माणूस काय करू शकणार?" सोहनने मार्मिक प्रश्न टाकला.

हे ऐकून आपली काय चूक आहे ते न्यायाधीशाच्या लक्षात आलं. त्याने दुसऱ्या दिवशी जाहिर केलं–"कर्ज देणारांनी आपल्या मनाला येईल तशी करारपत्रे करू नयेत. जे दस्तावेज आमच्या समोर लिहिले जातील, येथून पुढे तेच मान्य होतील."

चार दिवसांनी भीमसिंह न्यायाधीशाला भेटला नि सोहनच्या कर्जाबाबत पृच्छा केली. तीक्ष्ण नजरेने त्याच्याकडे पाहत न्यायाधीश म्हणाला–"सोहन किती पैसेवाला आहे, त्याची संपति किती आहे हे सर्वांना माहीत आहे. अशा माणसाला साक्षीदार नसताना तू दहा हजारांचं कर्ज दिलंस हा तुझा मूर्खपणा आहे. तू आहेस एक धोकेबाज, तुझी बुद्धिमत्ता सर्व जण जाणतात. तू आता चालू लाग इथून!"

यानंतर सोहन सारख्या गरीबांना सतत न्यायाधीशाच्या घराची पायरी चढण्याचे प्रसंग फारच कमी येऊ लागले.

साहसी अपूर्व

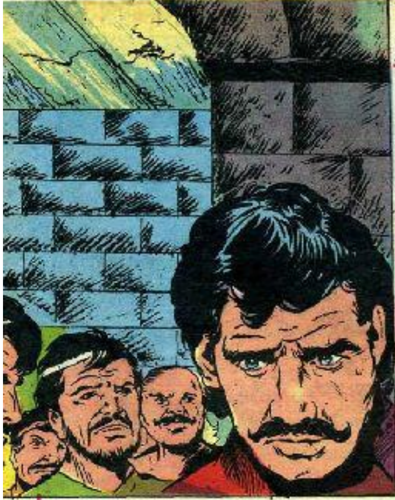
[४]

[अपूर्वने समीर नावाच्या मुलाला डाकूंच्या तडाख्यातून वाचवले. त्याच्याच सल्ल्याने समीरने सैनिकांच्या मदतीने ती संपूर्ण टोळी पकडून दिली. राजाने त्या सर्वांना मृत्युदंड सुनावला. आपल्या दुष्कृत्यांबद्दल पश्चात्ताप झालेल्या डाकूंना क्षमा करावी म्हणून अपूर्वने समीरद्वारे राजाला विनन्ती केली. पण राजा ते मानायला तयार होईना...आता पुढे वाचा.]

ज्या कारागृहात डाकूंना डांबून ठेवले होते, तेथे अंधार दाटत चालला आणि भयानक शांतताही पसरली. एक डाकू कण्हत कण्हत दुसऱ्याला विचारू लागला–"काय रे, तुला काय वाटतं? राजा आपल्याला माफी देईल?"

"काही ईश्वरी कृपा झाली, तर गोष्ट निराळी, पण मला नाही वाटत कीं आपली मरणापासून सुटका होईल!" तो बाजूचा डाकू दयनीय आवाजात बोलला. त्यांचे बोलणे ऐकून सरदार भैरवमल गुरगुरला–"का रे, इतके भित्र्या भागु-बाईसारखे रडताय का?"

"भित्रे, भित्रे! आपण भित्रेच नाही तर काय? आजपर्यंत आपण केलेली कामं काय धाडसाची कामं होती? निःशस्त्र वाटसरूंना लुटणं, असहाय्य पोरं उचलून नेणं, दुर्बल-कमजोर लोकांना

भिती दाखवून, धमकावून त्यांना लुटणं-मारणं, ही सारी कामं काय धाडसी म्हणण्यासारखी आहेत आपल्याला? कोणी घाम गाळून, पै-पै करून मिळवलेल्या पैशांवर आपण आजवर चैन करत आलो--ही गोष्ट आपल्याला लाजिरवाणी नव्हे? आम्हाला हा भित्रेपणा कोणी शिकवला? तूच, तूच ना? आता ते सर्व विसरलास काय?" त्या चोरांनी सर्वांनी एकदमच 'काव-काव' करायला सुरुवात केली.

त्यांना द्यायला योग्य असे उत्तर आता भैरवमल जवळ नव्हते, तो आपला गप्पच बसून राहिला.

अचानक पुन्हा चोरांना अपूर्वचा तो पहिलाच मधुर आवाज ऐकू येऊ लागला– "अरे तुम्ही सर्वजण लहान पोरांसारखे काय बोलता आहात? सर्व जबाबदारी भैरवमलवर का ढकलत आहात? तुम्ही सर्वांनी अगदी जाणून बुजून अपराध केलेले आहेत. आता स्वतःला निर्दोष समजून अशी आत्मवंचना नका करू. आपण केलेल्या अपराधांची आपापली जबाबदारी तुम्हाला मानायलाच हवी. तेव्हां तुम्ही सर्वच शिक्षेस पात्र आहात."

अपूर्वच्या या बोलण्यावर कोणीही तोंड उघडले नाही.

थोडया वेळाने अपूर्वच्या आवाजाच्या रोखाने पहात भैरवमल म्हणाला–"देवा, तू खरोखरच आम्हाला वाचवू शकशील काय? या कारागृहाचे शिपाई तर म्हणत आहेत की येत्या दशमीला आम्हाला फाशी दिलं जाणार आहे!"

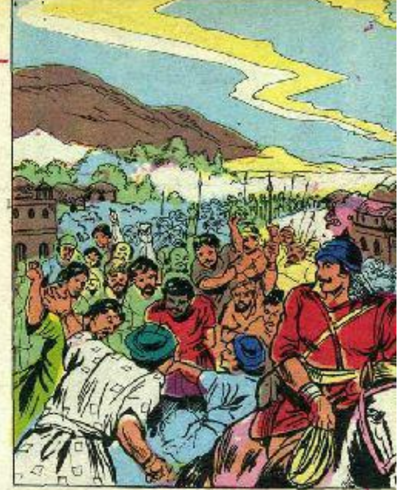
"तुम्ही सर्वजण मनातलं सर्व विसरून एकाग्र चित्ताने देवाची प्रार्थना करा. भल्या माणसांचं नेहमी भलंच होत असतं!" अपूर्वने आश्वासन दिले.

* * *

सर्व जनता आज खूष होती. 'आपणावर जुलूम करणाऱ्या डाकूंना उद्या सूर्योदयापूर्वी फाशी दिलं जाणार!' अशी घोषणा झालेली होती.

पहाटेच राजधानीतले लोक वधस्थानी जमले. काहीजण कारागृहापासून वधस्थानी जाणाऱ्या रस्त्यावर दोन्ही बाजूंना रांगा करून उभे राहिले. कोतवाल एका घोडयावर बसून पुढे जात होता, आणि त्याच्या मागून शिपाई हात बांधलेल्या डाकूंना वधस्थानाकडे घेऊन जात होते. त्यांच्या मागे व पुढे ही काही सशस्त्र शिपाई चालत होते. रस्त्याच्या बाजूला उभे असणाऱ्यांपैकी एक बाई अचानक रांग मोडून डाकूंच्या समोर येत ओरडू लागली–"बदमाष! दूर देशाहून येणाऱ्या माझ्या नवऱ्यावर तुम्ही हल्ला केलात. त्याने निडरपणे आपल्या लाठीने पिटून तुम्हाला पळवून लावलं. भित्रे लोक तुम्ही, सर्वजण....पाय लावून पळून गेलात. पण शेवटी भित्रे भागुबाई, मागनं परत येऊन पाठीत भोसकून माझ्या नवऱ्याला मारलंत तुम्ही! कष्ट करून त्याने जमवलेलं सारं धन पळवून नेलंत! भित्रे, नालायक आहात तुम्ही!..." तिने भैरवमलला जोरात थप्पड मारली अन् ती ओक्साबोक्षी रडू लागली.

तिचं बोलणं ऐकून इतर माणसं चेकाळली. अन् त्या चोरांना मारण्यासाठी ती पुढे येऊ लागली. एकूण परिस्थिति बेकाबू होणारसं पाहून कोतवाल स्वतः घोडा फिरवून तेथे येऊन लोकांना म्हणू

लागला–"तुमचं दुःख मी समजू शकतो. तुमचा रागही कळतो मला! पण आत्ता तुम्ही एक गोष्ट विसरत आहात. आपल्या साऱ्या पापांचं फळ भोगायला हे लोक वधस्तंभाकडेच चालले आहेत. अशा अवस्थेत आपला सूड उगवण्यासाठी आत्ता तुमचं हे पुढे सरसावणं बरं नव्हे. थोडा धीर धरा, यांना आता भगवान माफ करणार नाहीये!"

इतक्यात आपले हात आकाशाकडे उंचावून भरल्या गळयाने भैरवमल त्या बाईला उद्देशून बोलू लागला–"माई, मी महापापी आहे, यात जराही शंका नाही. केवळ तुझ्या नवऱ्यालाच नव्हे, तर अनेक

अभागिनींच्या मुलांना, पित्यांना मारून मी मोठ्या पापाचा धनी बनलो आहे. तुम्ही सर्वांनी मला माफ करायचं ठरवलंत, तरी परमेश्वर आता मला नक्कीच माफ करणार नाही, ही गोष्ट खरीच. मरून मी आता नरकाचाच धनी होणार!" त्याच्या आवाजात आता कमालीचे दुःख व पश्चात्ताप भरलेला होता.

त्याच्या बोलण्यामुळे लोक शान्त झाले. त्याला थप्पड मारणारी ती स्त्रीही एक दीर्घ उसासा सोडून शांत झाली.

भैरवमलकडे वळून कोतवाल म्हणाला– "तुम्ही लोक आता पस्तावत आहात, पण तुमचे अपराध तर अक्षम्य असे आहेत. ज्या समीरला तुम्ही मारून टाकायला निघाला होतात, त्यानेच राजाकडे तुमच्यासाठी माफीची विनंती केली, पण त्याला यश आलं नाही. तुम्ही लोक कमनशिबी आहात. समीरची विनंती राजाने मानली नाही."

भैरवमल यावर म्हणाला–"आम्हीही लाचार आहोत. मी पापीच आहे. मला शिक्षा मिळायलाच हवी. पण या बिचाऱ्या माझ्या साथीदारांच्या पापांनाही मीच कारण आहे ना? कृपा करून त्यांना सोडून द्या. त्यांना मिळणाऱ्या सर्व शिक्षा एकवटून मला जितका त्रास देता येईल तितका द्या. त्या सर्वांच्या वाट्याची शिक्षा मलाच मिळायला हवी!"

यावर हसून कोतवाल बोलू लागला– "राजाचा न्याय बदलणं आमच्या कोणाच्याच हाती नाही. निर्णयाबाबत फेरविचार करायची वेळही टळून गेली आहे. तुम्हाला उगीच आशा दाखवणं मला शक्य नाही. आता तुम्हा सर्वांना फाशी चढण्यावाचून अन्य मार्ग नाही."

सर्वजण वधस्थानी पोचले. डाकू संख्येने जवळजवळ वीस एक होते. त्यांना मातीच्या एका उंचवटयावर उभे करण्यात आले. फाशीची तयारी चालूच होती. कोतवालाने फाशी देणाऱ्याला विचारले–"तयारी पुरी झाली की नाही तुझी?"

"होय हुजूर, सर्व तयारी झाली आहे." तो मारेकरी उत्तरला.

"सर्वांत आधी भैरवमला फाशी दिले जाईल, अन् मागोमाग बाकी सर्वांना." कोतवालाने जाहीर केले.

दोन शिपाई पुढे होऊन भैरवमलला फाशीच्या तख्तावर घेऊन गेले.

"भैरव! तुझी काय शेवटची प्रार्थना असेल, ती करून घे!" कोतवाल बोलला.

हात जोडून भैरवमल बोलू लागला– "माझ्यामुळे ज्यांना ज्यांना त्रास झाला, त्या सर्वांची मी क्षमा मागत आहे. माझी सारी पापं माफ करून माझं रक्षण करावं अशी मी त्या परमेश्वराची प्रार्थना करत आहे."

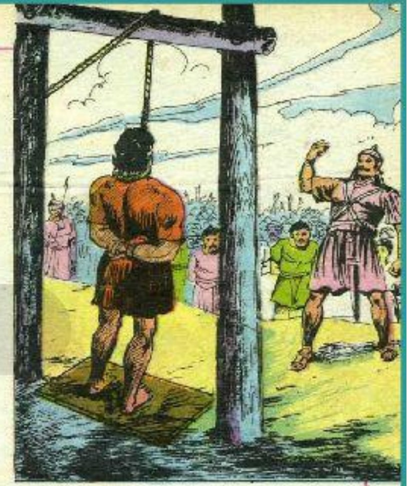
मारेकऱ्याने पुढे होऊन भैरवमलच्या गळयात दोरीचा फास अडकवला.

मातीच्या उंचवटयाखाली उभे असलेले सर्वजण आता श्वास रोखून समोरचे दृश्य पाहू लागले.

कोतवाल मारेकऱ्याला म्हणाला–"मी आता दहा अंक मोजीन. मी 'दहा' म्हटल्याबरोबर दोरी ओढून फास आवळ."

"जी हुजूर!" मारेकरी उत्तरला.

कोतवाल हळू हळू आकडे मोजू लागला. एक, दोन, तीन,....!

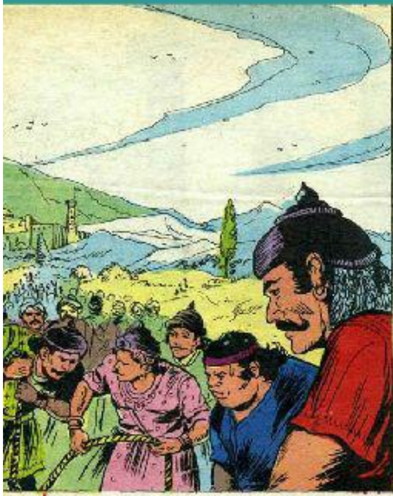

जमा झालेल्या लोकांच्या मनात एकाच वेळी, भीति, उत्सुकता, बेचैनी भरून आली होती. सूर्य उगवत होता अन् त्याचे पहिले किरण फाशीच्या स्तंभावर पडत होते. फाशीचा मजबूत दोर तेल लावल्यासारखा चमकत होता!

"नऊ!" कोतवालाचा आवाज गंभीर होता. स्तंभाजवळचे अन्य डाकू रडू लागले.

"दहा!" शांततेचा भंग करीत कोतवाल ओरडला.

मारेकऱ्याने तावडतोब दोर ओढला. भैरवमलचे शरीर तावडतोब लटकायला हवे होते, पण असे झाले नाही! इतकेच नव्हे, तर वरच्या बाजूची दोरी जराशी कापली गेली होती!

पुन्हा एक नवीन दोर आणण्यात आला. पण काय आश्चर्य! दोरी पुन्हा काचली.

हा चमत्कार पाहून तिथले सर्वजण थक्क झाले! कोणाच्या तोंडून शब्द फुटेना! थोड्या वेळाने कोतवाल म्हणाला– "कुठल्यातरी अमानवीय शक्तीनेच हे घडत असावं असं वाटतंय. आपल्याला ताबडतोब राजेसाहेबांना ही खबर पोचवायला हवी. मी स्वत:च जाऊन त्यांच्याशी बोलून येतो. तोपर्यंत तुम्ही आणखी एक नवा दोर तयार ठेवा, अन् माझी वाट पहा." कोतवाल घोड्यावर स्वार होऊन तेथून निघून गेला.

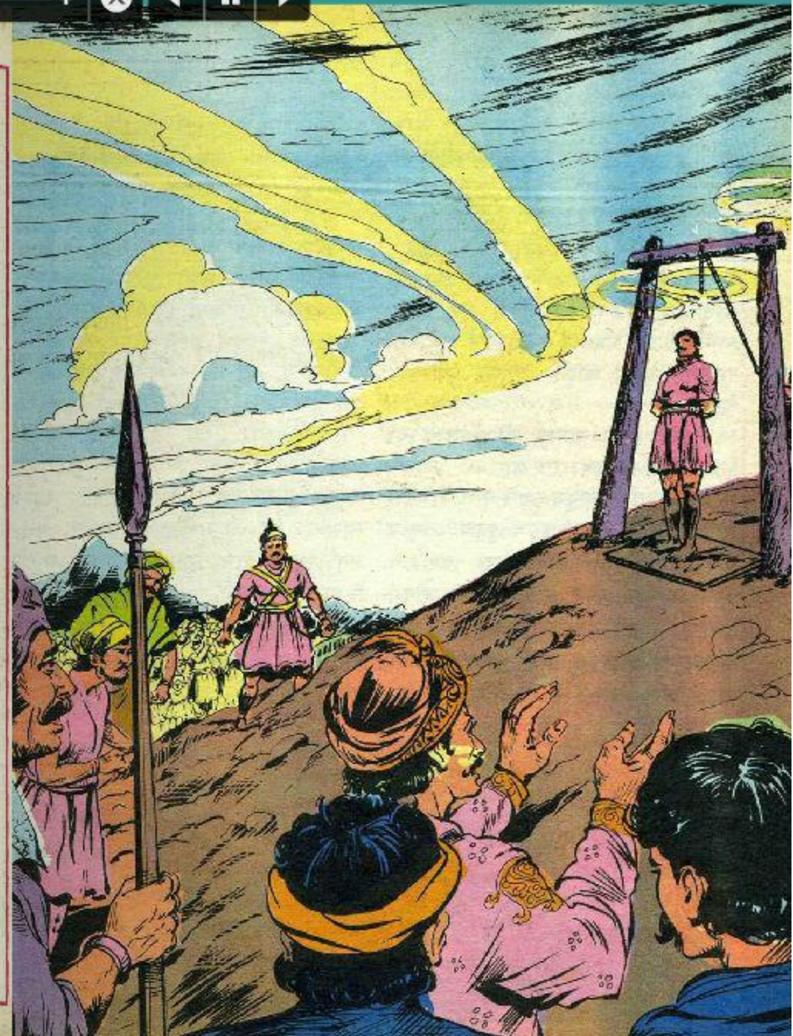
थोड्या वेळाने राजा, मंत्री व सेनापती या तिघांना बरोबर घेऊन कोतवाल परत आला. राजाने स्वत: फाशीची दोरी नीट तपासून पाहिली. नंतर पुन्हा मारेकऱ्याने फास भैरवमलच्या गळ्यात घातला.

पूर्वीप्रमाणे आकडे मोजत कोतवालाने 'दहा' म्हटल्याबरोबर मारेकऱ्याने पुन्हा दोरी आवळली. पण 'फट्ट' असा आवाज होऊन दोरी तुटली!

ही विचित्र घटना तीनदा घडलेली पाहून जनता भयाने व आश्चर्याने ओरडली– "अरे काय चमत्कार हा!"

राजा जरा वेळ गप्प राहिला अन् डोके हलवत म्हणाला–"काही कारण नसतानाच चांगली मजबूत दोरी तीन वेळा का बरं तुटली असेल? नक्कीच काही महत्त्वाचं कारण असलं पाहिजे याच्यामागे! या खुनी डाकूंना माफ करायची समीरने विनंती केली. तेव्हा मी म्हटलं होतं की देवाच्या मनात असेल तर त्यानेच काही चमत्कार करून वाचवावं यांना! तो चमत्कार माझ्या डोळ्यांसमोरच घडला आहे. आता या भैरवमलला सोडून द्या. केवळ त्यालाच नव्हे, तर त्याच्या साऱ्या साथीदारांनाही सोडून द्या. पण त्यांनी आपल्या देखरेखी-खाली राहून आपलं नवं जीवन सुरू करावं!"

तोपर्यंत सर्व जनतेच्या मनातही ही भावना घर करून गेली की पश्चात्तापाने

पोळणाऱ्या या डाकूंना स्वतः परमेश्वरानेच क्षमा केली असावी. म्हणूनच तर तीनदा दोर तुटला! त्यामुळे राजाने जेव्हा त्यांना माफी दिली तेव्हा सारी जनताही आनन्दाने घोषणा देऊ लागली.

शिपायांनी सर्व चोरांच्या हातापायातल्या साखळ्या काढून घेऊन त्यांना मुक्त केले.

भैरवमल व साथीदार सर्वजण डोळ्यात आनन्दाश्रू घेऊन राजाजवळ गेले आणि त्यांनी मोठ्या भक्तीने व कृतज्ञतेने राजाच्या पायांना हात लावून त्याला नमस्कार केला.

"तुम्ही लोक आपली ही कृतज्ञता त्या करुणामय परमेश्वराला दाखवा. त्यानेच आपली शक्ती दाखवून तुमचे प्राण वाचवले आहेत. तुम्ही आता तुमचं पुढचं आयुष्य पवित्र मार्गाने व्यतीत करा, दयावान परमेश्वराच्या कृपेने आपलं भावी जीवन सुधारा. माझी इतकीच इच्छा आहे की देवाला न आवडेल असं कुठलंही काम यापुढे करू नका." अशा प्रकारे सर्वांना आशिर्वाद देऊन राजाने त्यांना सद्वर्तनाचा उपदेश केला.

आनन्दाने जनतेनेही आरोळ्या दिल्या– "महाराजांचा जय असो! करुणामय परमेश्वराचा जय असो."

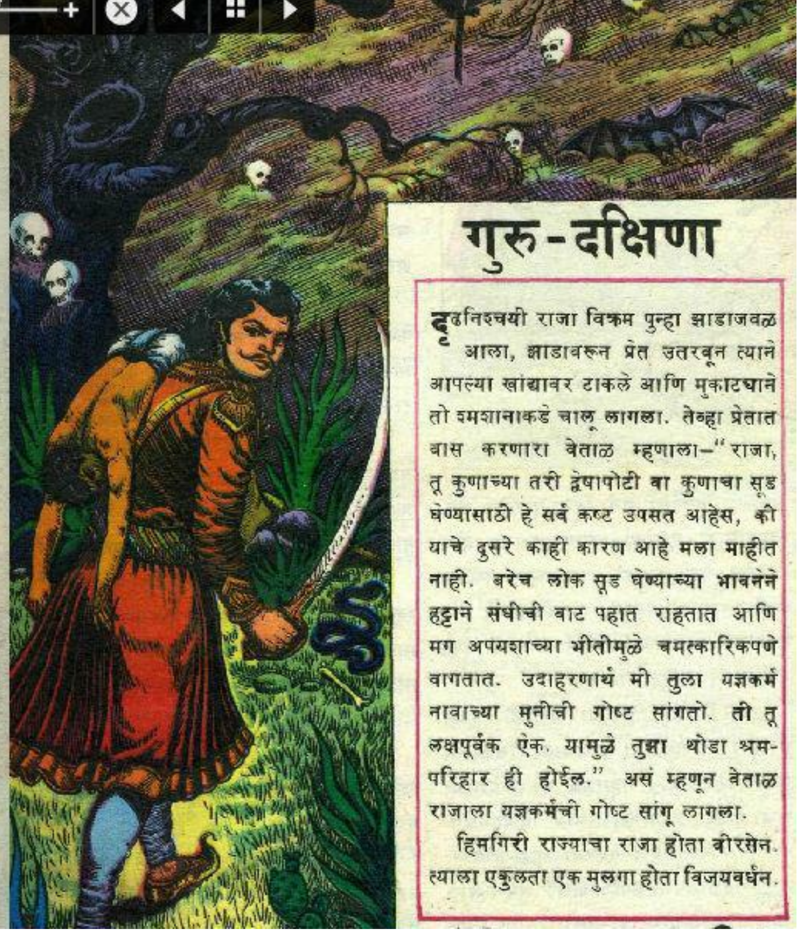
* * *

जंगलात एकान्तात बसलेल्या अपूर्वला नमस्कार करून समीरने विचारले– "हा चमत्कार आपण कसा बरं दाखवला?"

यावर मंदपणे हसत अपूर्व म्हणाला– "मी जेव्हा खूप गतीने धावतो, तेव्हा एका अवस्थेत मी अदृश्य होतो. जेव्हा कोतवाल 'पाच' म्हणे, तेव्हा मी वेगाने पळून फासाजवळ पोचत असे. वेगामुळे मी अदृश्य होत असे. कोतवालाने 'दहा' म्हणताच मी तलवारीने दोर कापत असे. अन् पुन्हा त्याच वेगाने आपल्या जागी निघून जात असे. अशा प्रकारे मी त्या सर्वांना वाचवू शकलो. ते मरता मरता वाचले याचा मला फार आनन्द वाटतो समीर!"

(पुढे चालू)

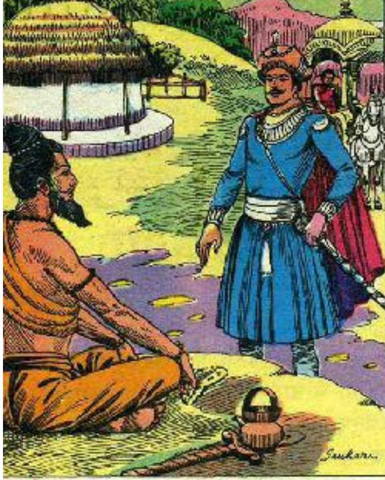

गुरु-दक्षिणा

दृढनिश्चयी राजा विक्रम पुन्हा झाडाजवळ आला, झाडावरून प्रेत उतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले आणि मुकाट्याने तो स्मशानाकडे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात वास करणारा वेताळ म्हणाला– "राजा, तू कुणाच्या तरी द्वेषापोटी वा कुणाचा सूड घेण्यासाठी हे सर्व कष्ट उपसत आहेस, की याचे दुसरे काही कारण आहे मला माहीत नाही. बरेच लोक सूड घेण्याच्या भावनेने हट्टाने संधीची वाट पहात राहतात आणि मग अपयशाच्या भीतीमुळे चमत्कारिकपणे वागतात. उदाहरणार्थ मी तुला यज्ञकर्म नावाच्या मुनीची गोष्ट सांगतो. ती तू लक्षपूर्वक ऐक. यामुळे तुझा थोडा श्रम-परिहार ही होईल." असं म्हणून वेताळ राजाला यज्ञकर्मची गोष्ट सांगू लागला.

हिमगिरी राज्याचा राजा होता वीरसेन. त्याला एकुलता एक मुलगा होता विजयवर्धन.

आपल्या मुलाला सर्व विद्या-पारंगत बनविण्यासाठी एकाद्या योग्य गुरूचा शोध वीरसेन घेऊ लागला. एवढ्यात राजाला शांतिवनात गुरुकुल चालविणाऱ्या व तपश्चर्या करणाऱ्या यज्ञकर्म नावाच्या एका मुनीबाबत माहिती मिळाली.

एके दिवशी आपल्या मुलाला घेऊन वीरसेन यज्ञकर्माच्या आश्रमात पोचला नि त्याला म्हणाला–"महात्मन्, मी या देशाचा राजा आहे. हा माझा मुलगा विजयवर्धन माझ्या पश्चात् हाच देशाचा राजा होणार. याला विद्यासंपन्न बनविण्याची सुवर्ण-संधि मी आपणास देऊ इच्छितो. आता इथून पुढे जबाबदारी आपणांवर!"

यज्ञकर्माने आपली भूमिका सांगितली–"राजा, विद्याध्ययन करण्यासाठी आलेला राजपुत्र अथवा कोणा मजुराचा सामान्य मुलगा दोघे ही मला सारखेच. म्हणून राजपुत्राला विद्या शिकवणं ही मला सुवर्ण-संधि नाही. नि अजून मी आपल्या मुलाला आपला शिष्य म्हणून स्वीकारलं ही नाही."

"स्वत: राजाने येऊन काही मागणी केली. तर आपण नाही म्हणणार नाही अशा विश्वासाने मी आपणाशी बोललो." राजा विश्वासाने म्हणाला.

"सर्वांचं भलं करण्याची जबाबदारी आपल्या शिरावर आहे. आपण असं अहंकाराने बोलणं आपल्याला शोभत नाही." यज्ञकर्म निर्भयपणे बोलून गेला.

वीरसेनला खूपच राग आला. तो मुनीला म्हणाला–"तुमच्याशी वादविवाद करण्याची माझी इच्छा नाही. आपण मला एवढं सांगा की माझ्या मुलाला आपण आपला शिष्य बनवणार की नाही?"

अमळ विचार करून यज्ञकर्मने उत्तर दिले–"या सुपुत्राला विद्यादान करायचं मी स्वीकार करतो!"

यज्ञकर्माच्या बोलण्याने वीरसेनचा अहंकार डिवचला गेला. तरी पण आपला क्रोध बाहेर न दाखवता त्याने मुलाला गुरुगृही सोडलं नि तो राजधानीला परतला.

त्याच दिवसापासून विजयवर्धनचे विद्याध्ययन सुरू झाले. गुरूच्या देखरेखीखाली विजयवर्धन जेव्हा सोळा वर्षांचा झाला, तेव्हा सर्व वेद-वेदांग व शास्त्रांमध्ये तो प्रवीण झाला. विविध विद्या व कलांमध्ये तो चांगलाच पारंगत झाला.

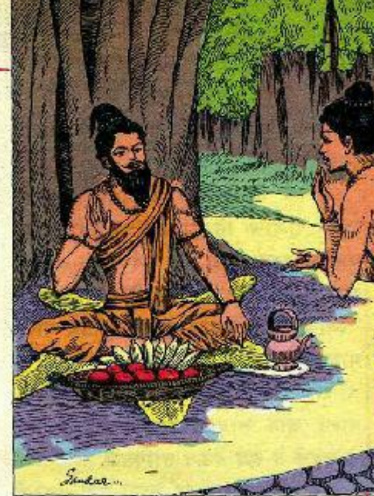
एक दिवशी यज्ञकर्मने आपल्या राजकुमार शिष्याला जवळ बोलवून सांगितलं–"शिष्योत्तमा, आज तुझं अध्ययन संपलं! तुझा राज्याभिषेक झाल्यावर आदर्श राजा अशी कीर्ति संपादन कर. माझे अनेक आशीर्वाद!"

गुरूच्या पायांवर मस्तक ठेवून विजयवर्धनने आपले मनोगत सांगितले–"गुरुवर, आपणास काही गुरु-दक्षिणा द्यावी अशी माझी इच्छा आहे"

स्मित हास्य करीत यज्ञकर्म म्हणाला–"बेटा विजय, तुझ्यासारख्या शिष्योत्तमाचा गुरु बनणं ही मोठ्या संतोषाची गोष्ट आहे. मला तुझ्याकडून कोणत्याही प्रकारची गुरु-दक्षिणा नको."

तरी पण विजयवर्धनने आपलेच म्हणणे जोराने मांडले–"गुरुजी, माझ्या समाधानासाठी काही तरी मागणी आपण करावीच!"

विजयवधनच्या मनांतील प्रेम समजून यज्ञकर्म म्हणाला–"चिरंजीव, तुझ्या संतोषासाठी मी गुरुदक्षिणा मागेन पण

ती आता नाही. मला जेव्हा आवश्यकता असेल तेव्हा मी ती मागून घेईन."

विजयवर्धनने गुरूच्या पायांवर मस्तक ठेवले नि तो राजधानीकडे निघाला. सर्व विद्या व कलांमध्ये पारंगत झालेल्या आपल्या मुलाला पाहून राजा वीरसेनला खूप आनन्द वाटला. आता त्याच्या मनात एक विचार आला. गुरुकुलात पाहिल्यांदा आपण प्रवेश केला, त्यावेळी यज्ञकर्माने आपल्याशी अनादराने जे बोलणे केले त्याचा सूड उगवला पाहिजे.

दुसऱ्या दिवशी वीरसेनने आपल्या काही सैनिकांना बोलवून आज्ञा दिली–"तुम्ही लोक यज्ञकर्माच्या आश्रमात जा आणि त्याला सांगा की जोपर्यंत तो मला शरण

येत नाही, तोपर्यंत मी त्याला शांतपणे जीवन जगू देणार नाही. जर तो हे मानायला तयार नसेल तर तुम्ही त्याच्या आश्रमाला आग लावून द्यां."

सैनिक यज्ञकर्मच्या आश्रमात पोचले, आणि राजाचा निरोप जशाचा तसा त्यांनी मुनीला कथन केला. ते सर्व ऐकून यज्ञकर्म जरा ही विचलित झाला नाही. तो म्हणाला– "त्या दुरहंकारी राजाची मी मुळिच माफी मागणार नाही."

राजाच्या आज्ञेनुसार शिपायांनी आश्रमाला आग लावून दिली आणि राजाला जे घडले ते सर्व येऊन सांगितले.

एक आठवड्यानंतर आता तरी यज्ञकर्म आपली माफी मागेल अशा अपेक्षेने राजा वीरसेन स्वतःच आश्रमात येऊन दाखल झाला.

त्या वेळी यज्ञकर्म एका झाडाखाली बसलेला दिसला. मुनीजवळ जाऊन राजा म्हणाला– "माझा अनादर केल्यामुळे आता तुझ्यापाशी रहायला झोपडी ही नाही, असा झाडाखाली बसला आहेत. निदान आता तरी मला शरण ये."

यावर यज्ञकर्माने निवेदन केलं– "राजा, हा माझा अहंकार नाही. आत्मगौरव आहे. तू मोठा दुरहंकारी आहेस. तू तर हे सुद्धा विसरलास की मी राजपुत्राला विद्यादान करणारा गुरु आहे."

राजाचा क्रोध अनावर झाला. रागातच बडबडला– "मी आता तुझे प्राण घेऊ

शकतो." वीरसेनने धनुष्यावर बाण चढवला आणि तो यज्ञकर्म वर सोडला.

यज्ञकर्माच्या डोळ्यातून काही ज्वाला निघाल्या, राजाने फेकलेल्या बाणाची मर्मस्थानी पोचण्यापूर्वीच राख झाली.

हा चमत्कार पाहून वीरसेनने आपला घोडा परत फिरवला. यानंतर राजा कधी ही यज्ञकर्माच्या आश्रमाकडे गेला नाही.

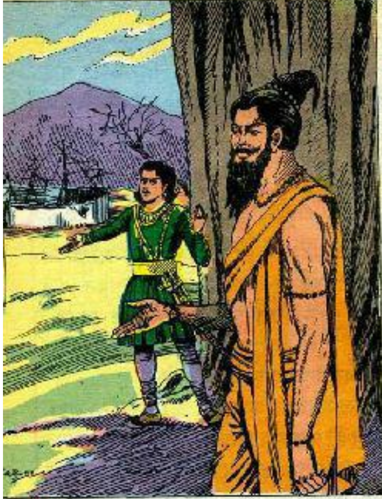
काही महिन्यांनंतर वीरसेनने विजयवर्धनचा राज्याभिषेक समारोह मोठ्या थाटात साजरा केला. दुसऱ्याच दिवशी विजयवर्धन आपल्या गुरूच्या दर्शनासाठीं निघाला. झाडाखाली बसून तपश्चर्या करणाऱ्या यज्ञकर्माला त्याने पाहिले. सर्व आश्रम जळून खाक झालेला त्याला दिसला.

विजयवर्धन गुरु यज्ञकर्माच्या जवळ गेला नि त्यांची पाद्यपूजा केली. यज्ञकर्माने डोळे उघडले नि विचारलं– "बेटा, सर्व काही कुशल-क्षेम आहे न?"

"गुरुजी, माझा राज्याभिषेक झाला. या मंगल वेळी आपला आशीर्वाद ग्रहण करण्यासाठी इथे आलो आहे. पण अग्नीच्या मुखी पडलेला आपला आश्रम पाहून मन खिन्न झालं. हा काय बरं अपघात झाला? कोण दुष्ट याला कारणीभूत आहे?" विजयवर्धनने गुरूला प्रश्न केला.

यज्ञकर्माने शिष्याला सांगितलं– "बेटा, काही ही अपघात झालेला नाही. अहंकाराने अंध झालेल्या एका दुष्टाची ही सर्व करतूत आहे. माझे प्राण घेण्याचा ही त्याने प्रयत्न केला."

हे ऐकून अत्यंत आवेशाने विजयवर्धन म्हणाला–"हा दुष्ट कोणी ही असो, मी मुळिच त्याची गय करणार नाही. मी प्रतिज्ञा करतो की मी त्याचा शिरच्छेद केल्याशिवाय राहणार नाही. ज्याने आपणावर हा अत्याचार करण्याचे साहस केले तो मूर्ख कोण हे कृपा करून मला सांगा."

शिष्याची प्रतिज्ञा ऐकून यज्ञकर्म अंमळ घाबरला नि म्हणाला–"हे दुष्कर्म करणाऱ्या बद्दल काही जाणताच अशी प्रतिज्ञा करणं योग्य होणार नाही. त्याचं नाव समजल्यावर तुला प्रतिज्ञाभंग करावा लागेल अशी ही शक्यता आहे!"

"गुरुजी, मी आपली प्रतिज्ञा पूर्ण करणार नाही असं आपल्याला का बरे वाटावं? माझ्याबाबत कुठली ही शंका नको. त्या दुष्टाचं नाव मला सांगा." दृढनिश्चयाने विजयवर्धनने विचारले.

थोडा वेळ थांबून यज्ञकर्माने सांगितलं–"तो दुसरा कोणी नाही, तुझा पिता वीरसेन!"

विजयवर्धनला फारच आश्चर्य वाटलं, त्याने विचारलं–"माझ्या पित्याने आपणावर हा अत्याचार केला म्हणता! तरी पण मी त्यांना कदापि क्षमा करणार नाही. आपणाबद्दल त्यांच्या मनात एवढा द्वेष कसा निर्माण झाला?"

यज्ञकर्माने विजयवर्धनला प्रारंभापासून घडलेलं सर्व सांगितलं. यावर विजयवर्धन म्हणाला–"गुरुजी, मी आता जाऊन आपल्या वडिलांना घेऊन येतो नि आपल्या समोर त्यांचा शिरच्छेद करतो." आणि तो परत जायला निघाला.

शिष्याला थांबवीत यज्ञकर्म म्हणाला–"वत्स, तुला आठवतंय, एकदा तू मला गुरुदक्षिणा घेण्याबाबत खूप आग्रह केला होतास! मी तुला सांगितलं होतं–योग्य वेळी मी आपली गुरुदक्षिणा मागून घेईन." कदाचित् आता ती वेळ आलेली आहे.

विजयवर्धनने हात जोडून भक्तिपूर्वक निवेदन केलं–"गुरुजी, आपण आज्ञा करावी. आपल्या आज्ञेचं पालन करायला मी तयार आहे."

शांतपणे यज्ञकर्माने मागणी केली–"वत्स, आपल्या पित्याला प्राण-दान दे. एवढ्याच गुरु-दक्षिणेची तुझ्याकडून अपेक्षा आहे.

"गुरुजी, आपली आज्ञा शिरोधार्य आहे." असं म्हणून विजयवर्धनने गुरुच्या पायांना स्पर्श केला नि तो तेथून निघाला.

आपली गोष्ट संपूर्ण करीत वेताळाने प्रश्न विचारला–"राजा, ज्या वीरसेनने आपले प्राण घेण्याचा प्रयत्न केला, मनात आणलं असतं तर आपल्या तपोबलाने यज्ञकर्म त्याची राख बनवू शकला असता-तरी पण त्याने तसं केलं नाही. राजा वीरसेनला सोडून दिलं. असं त्याने का बरं केलं? अपयशाच्या भीतीने? इच्छा असती तर राज्याभिषेक करून आलेल्या विजय-वर्धनच्या हस्ते ही यज्ञकर्म राजाच शेवट करू शकला असता. पण त्याने तसं ही केलं नाही. का? माझ्या या प्रश्नाचं उत्तर माहीत असून ही दिलं नाहीस तर तुझं शिर धडापासून वेगळं होईल!"

यावर राजा विक्रम म्हणाला–"मुनि यज्ञकर्म सर्वसंगपरित्यागी महात्मा आहे. तो राग-द्वेषाच्या पलिकडे आहे. अशा व्यक्तीला अपयशाचं भय नाही, नि कीर्तीची लालसा नाही. अशा महात्म्याचे शत्रु अज्ञानी असतात, ते त्यांना थोडं दटावून, सूचना देऊन सोडून देतात. या महापुरुषात सूड घेण्याची भावना कधी नसते. म्हणूनच यज्ञकर्माने गुरुदक्षिणेच्या नावावर आपल्या शिष्य विजयवर्धनला वीरसेनाची हत्या करण्यापासून परावृत्त केलं. अशा रीतीने एक गोष्ट निर्विवाद सत्य आहे की यज्ञ-कर्माच्या व्यवहारात कीर्ति-अपकीर्तीला कोठे ही थारा नाही!"

अशा रीतीने राजा विक्रमाचा मौन-भंग झाल्यावर वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला नि पुन्हा झाडाच्या फांदीवर लटकू लागला.

(कल्पित)

[आधार–एन्. आर्. शिवनागेश यांची एक कथा]

राजेशाही ऐट

विजयपुरीवर राजा वीरवर्माचे शासन चालू होते. आपले पूर्वज व वंशाची प्रतिष्ठा याबद्दल राजाच्या मनात अत्यन्त आदर व गौरवभावना होती. एके दिवशी दरबार संपल्यावर राजा व विदुषक तेथेच बसून गप्पा मारत होते. इतक्यात दोन वर्षांचा छोटा राजकुमार कुमारवर्मा तेथे आला.

आपल्या मुलाला प्रेमाने उचलून सिंहासनावर बसवत राजा त्याला म्हणाला–"बाळा, आपली राजेशाही ऐट कशी असते, ते दाखव बरं आपल्या विदुषकाला!"

जसे काही आपल्या पित्याचे बोलणे समजलेच. अशा प्रकारे छोटा राजकुमार पायावर पाय टाकून अगदी आरामात मागे रेलून बसला. ते पाहून एकदम खूष होत राजा ओरडला– "शाबास बाळा, शाब्बास!" अन् विदुषकाकडे वळून तो म्हणाला–"पाहिलंस ना, माझा मुलगा कसा राजसी थाट दाखवत आहे!"

यावर विदुषक म्हणाला–"हां महाराज, पहातोच आहे नं! राजकुमाराचं वय ते काय, पण या वयात सुद्धा कशी ऐट दाखवत आहेत छोटे कुमार!"

विदुषकाच्या या प्रशंसेने खूष होऊन राजा वीरवर्माने त्याला एक रत्नमाला बक्षिस दिली. यानंतर सिंहासनावरून उतरून कुमार खाली खेळू लागला. विदुषक त्याला पुन्हा म्हणाला–"कुमार, पुन्हा एकदा आपली ऐट दाखवा ना!"

पण विदुषकाकडे बिलकुल लक्ष न देता कुमारवर्मा तसाच खेळत राहिला. आता मात्र राजाचा चेहरा वाकडा झाला.

इतक्यात विदुषक हसून म्हणाला–"महाराज, पुन्हा एकदा कुमारने आपल्या वंशाची रीतच दाखवून दिली? त्यांनी फक्त आपल्या पित्याची आज्ञाच पाळली, इतरांची नव्हे! बरोबर नं?"

विदुषकाच्या या समयोचित बोलण्यावर खूष होऊन राजाने पुन्हा एक मौल्यवान अशी मोत्यांची माळ त्याला बक्षिस दिली.

चांदोबा पुरवणी–३२

महान् स्वप्नदर्शी भारत

फाळणी म्हणजे प्रगति नव्हे?

१९४० ते ४६ या भारताच्या इतिहासातील महत्त्वाच्या काळात स्वातंत्र्य-समरातील सैनिक मौलाना अबुल कलम आजाद यांनी भारतीय राष्ट्रीय कॉंग्रेसचे अध्यक्ष-पद भूषविले होते. सर्वजनप्रिय मौलाना आजाद यांचा जन्म १८८८ मध्ये झाला. देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यापासून १९५८ मध्ये आलेल्या मृत्यु पर्यंत ते केन्द्रीय शिक्षण-मंत्री होते.

मौलानांनी भारताच्या फाळणीचा घोर विरोध केला. विशाल भारताची दोन देशात वाटणी करण्याचे काय भयंकर परिणाम होतील, याबद्दल मौलानांनी १९४६ मध्ये लिहिले होते–"देशाची फाळणी करण्यामुळे आपल्या समस्या सुटणार नाहीत. विभाजनामुळे आपापसातील बेबनाव व स्पर्धा वाढेल आणि दोन्ही देशातील अल्पसंख्य लोकांची दु:खे वाढतील. आज आपल्यात जी स्पर्धा नि द्वेष आहे, तो तात्कालिक आहे असं मला वाटतं." एकदा ग्लॅडस्टन म्हणाला होता– "पाण्याचे भय दूर करण्यासाठी पाण्यात उतरून पोहणंच अधिक चांगले! त्याच प्रमाणे आपल्या समस्या सोडविण्यासाठी ती जबाबदारी आपण आपल्या शिरावर घेणे उत्तम. हाच योग्य मार्ग होय." जर मौलानांचा सल्ला आपण मानला असता तर आज आपल्या या उपखंडात अधिक शांति नांदली असती!

तुम्हाला माहीत आहे?

१. एक प्रसिद्ध इतिहासकार लेनपूल एका प्रतिष्ठित व्यक्तीबाबत म्हणाला होता–"रडत-खडत त्याने जीवनात प्रवेश केला, नि रडत-खडतच तो मेला!" ही प्रसिद्ध व्यक्ति कोण?

२. जगात फार खोल खाणी कोठे आहेत?

३. फार पूर्वी पारशी लोक भारतात केव्हा आणि कोणत्या प्रांतात आले?

४. भारतातील सर्वात मोठं स्वच्छ सरोवर कोणतं?

[पान ३६ पहा]

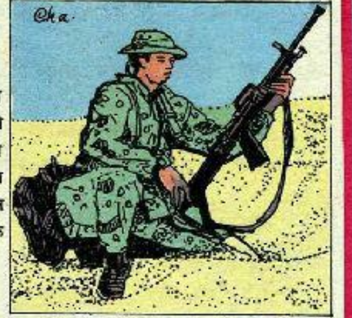
सरस्वती

प्राचीन काळी पवित्र सरस्वती नदीच्या किनाऱ्यावर अनेक ऋषि-मुनी रहात असत. त्यांच्या तोंडून अनेक अद्भुत श्लोक प्रकट झाले. स्वच्छ-शीतल पाण्याने भरलेली पवित्र ज्ञानवाहिनी माता सरस्वतीच्या सदय अंतःकरणाने ही अद्भुत वाक्-शक्ति नि अनंत आध्यात्मिक प्रेरणा आपल्याला दिली असे ऋषि मानत.

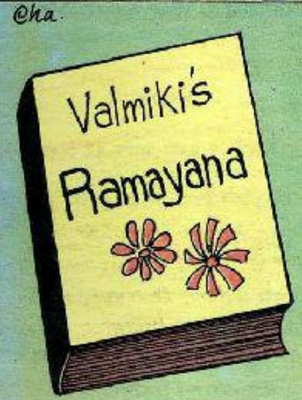
ज्याप्रमाणे धन-संपत्तीची अधिदेवता सागरपुत्री लक्ष्मी व शक्तीची देवता पर्वत-राजपुत्री पार्वती, त्याप्रमाणे सरस्वतीला विद्येची अधिष्ठात्री देवता मानले जाते. असं म्हणतात की विद्वानांच्या जिव्हाग्रावर वसत असलेली वाग्देवी सरस्वती ही पर-ब्रह्माच्या मुखातून अवतीर्ण झाली. विद्याध्ययन सुरू करण्यापूर्वी शारदा-मातेची पूजा करण्याची प्रथा आहे. हृदयाला आल्हाद देणारी नि मनोविकास घडवणारी माता सरस्वती आहे असे मानले जाते. ती शुभ्र वस्त्र व अलंकार धारण करणारी आहे. असा पुराणात उल्लेख आहे. वीणा आणि पुस्तकधारिणी वाणीचं वाहन आहे हंस!

किती किती युद्धे

शेवटी एकदाचं खाडी-युद्ध संपलं, जग भर लोकांना बरं वाटलं. या संदर्भात नार्वेच्या एका गणितज्ञाने युद्धांबाबतचे काही आकडे मिळवले. गेल्या ५,५६० वर्षात झालेल्या युद्धात खाडी युद्धाचा क्रमांक १४,५६१ वा आहे. या आकडेवारी वरून असे लक्षात येते की सरासरी ३.५ वर्षात एक युध्द झाले!

चांदोबाच्या बातम्या

अमेरिकेतून रामायणाचा पहिला अनुवाद !

अमेरिकेत रामायणाचा इंग्रजी अनुवाद प्रथमच होत आहे. तीन विद्यापीठातील पाच संस्कृत पंडितांनी हा कार्यक्रम बारा वर्षांपूर्वी सुरू केला. प्रिन्स्टन विद्यापीठाने नुकताच तिसरा भाग प्रकाशित केला. आणखी चार भाग प्रकाशित झाले की संपूर्ण रामायण संपेल. पंचवीस वर्षांपूर्वी बडोद्याहून निघालेल्या सुधारित रामायण काव्याच्या आधारे हे अनुवाद कार्य चालू आहे.

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१ रॉबिनसन क्रूसो बेटावर किती दिवस राहिला होता ?

२. 'फुल सर्कल' नावाने आपली आत्मकथा कोणी लिहिली आहे ?

३. दोन ब्रिटिश प्रधान मंत्र्यांनी 'द पास्ट मास्टर्स' आणि 'एपी.एम्. ऑन पी एम्.' नावाची दोन पुस्तके लिहिली. ते प्रधान मंत्री कोणते ?

४. शेक्सपीयरच्या नाटकांपैकी एक आहे–"ऑल इज वेल दॅट एण्डस् वेल्!" प्रसिद्ध रशियन कादंबरीकाराने आपल्या एका कादंबरीला हेच नाव दिले होते. ती कादंबरी कोणती ? तिचा लेखक कोण ?

उत्तरावली

तुम्हाला माहीत आहे ?

१. हुमायून. लहान असताना तो मरता मरता वाचला. आपल्या अंतिम काळात तो पायऱ्यांवरून पडला नि मरण पावला.

२. बंगलोर जवळच्या कोलार येथील सोन्याच्या खाणी.

३. इ. सन पूर्व ७६० मध्ये, ते गुजरात मध्ये आले.

४. काश्मीरच्या खोऱ्यातील उलर सरोवर.

साहित्य

१. २३ वर्षे, २ महीने आणि १९ दिवस.

२. सर एंथनी ईडन.

३. हेरॉल्ड मॅकमिलन, हेरॉल्ड विल्सन.

४. 'वॉर अँड पीस,' लिओ टॉल्स्टॉय.

जगातल्या पौराणिक कथा–६

अदृश्य आवाजाचा इशारा

राजकुमारी अॅटलांटा फार सुन्दर तरुणी होती. एकदा ती डोंगराळ भागात फिरत असताना १ चमत्कारिक आवाज तिच्या कानी आला. त्या आवाजाने तिला इशारा दिला की तिने अजिबात विवाह करू नये; केल्यास तिच्यावर संकट येईल.

पण त्याच वेळी तिच्याशी विवाह करू इच्छिणाऱ्या देशोदेशीच्या राजकुमारांच्या मागण्यांवर मागण्या तिच्या पित्याकडे येत होत्या. अॅटलांटाचा विवाह यापैकी कोणाशी करून द्यावा याबद्दल राजा विचारात पडलेला होता.

अॅटलांटाही काळजीत पडली. आपण विवाह न करायचा निर्णय घेतला तरी आपला पिता ते कदाचित् मानणार नाही; आणि जबरदस्तीने कोणाशी तरी आपला विवाह लावून देईल असे तिला वाटले. त्यामुळे खूप विचार करून एका विशेष निर्णयावर येत ती राजाला म्हणाली–"पिताजी, पळण्याच्या शर्यतीत मला हरवू शकेल अशाच तरुणाशी मी विवाह करीन." राजाने तिची ही अट मान्य केली.

अशी घोषणा केली गेली की शर्यतीत जे हरतील त्यांची शिरं उडवली जातील. हिपोमेनस नावाच्या एका युवकाला या स्पर्धेत पंच म्हणून काम दिले गेले. सर्व वडीलधाऱ्या लोकांसमोर स्पर्धा सुरू झाली अन् हवेपेक्षाही वेगाने धावून अॅटलांटाने सर्वांना हरवले.

हरलेल्या साऱ्या युवकांना मृत्युदण्ड दिला गेला. यानन्तर आणखी काही युवक पुढे झाले, व त्यांनीही मरणाला मिठी मारली. इतके होईपर्यंत पंच म्हणून काम करणाऱ्या हिपोमेनसला वाटले की, आपणही या स्पर्धेत भाग घ्यावा, अन् आपले नशीब आजमावून पहावे.

अॅटलांटाचे हिपोमेनसवर फार प्रेम होते. त्यामुळे त्याला स्पर्धेत भाग घेऊ द्यावा की नाही याबद्दल तिच्या मनात द्वन्द्व सुरू झाले. इकडे हिपोमेनसनं एकान्तात जाऊन व्हीनस देवीची प्रार्थना केली.

व्हीनस देवता खुष झाली. हिपोमेनसला प्रत्यक्ष दर्शन देऊन तिने त्याच्या हातात तीन सफरचन्दे दिली. त्यांचे काय करायचं हेही तिने हिपोमेनसला नीट समजावून सांगितले. हिपोमेनस खूप आनन्दला. मोठ्या भक्तिभावाने त्याने देवीला प्रणाम केला.

अॅटलांटा व हिपोमेनस यांच्यात पळण्याची शर्यत सुरू झाली. ती चढाओढ बघायला लोक खूप मोठ्या संख्येने हजर राहिले. अॅटलांटाने पळायाला सुरुवात केल्यावर हिपोमेनसने एक सफरचन्द तिच्यासमोर टाकले.

इतके सुन्दर फळ पाहून अॅटलांटाला ते उचलून घ्यावेसे वाटले. वेग कमी करून ते पकडण्याच्या मागे लागली ती. या अवधीत हिपोमेनस तिला ओलांडून पुढे निघून गेला. त्याच्या या युक्तीवर खुश होऊन लोकांनी टाळ्या वाजवल्या.

नंतरही दोन वेळा त्याने उरलेली दोन सफरचन्दे अशीच ॲटलांटासमोर टाकली. ती उचलू नयेत असे वाटूनही दोन्ही वेळा मोहात पडून त्यांना उचलण्यासाठी ॲटलांटा थांबली आणि दोन्ही वेळा हिपोमेनस तिला मागे टाकून, आपण पुढे जाण्यात सफल झाला. अशा प्रकारे शेवटी चार पावले तिच्या पुढेच राहून हिपोमेनसने ती शर्यत जिंकली.

आता मात्र त्या अदृश्य आवाजाचा इशारा लक्षात न घेता ॲटलांटाने हिपोमेनसशी विवाह केला. दोघेही खूप खूप झाले. पण त्या आनन्दात व्हीनस देवीकडे जाऊन तिचे आभार मानायला हिपोमेनस विसरला.

त्याची ही उपेक्षा पाहून व्हीनसला फार राग आला. सिबिली नावाच्या एका देवीच्या द्वारे तिने या जोडप्याला शाप दिला. दुसऱ्याच क्षणी त्या नूतन दांपत्याचे वाघात रूपान्तर झाले. अशा तऱ्हेने ॲटलांटाला जो इशारा मिळाला होता तो खरा ठरला.

एके काळी रोममधे यूनान नावाचा एक राजा राज्य करीत असे. मोठा शूर व बलशाली होता तो. अनेक सामन्त राजे त्याच्या वर्चस्वाखाली होते. या राजाला एक विचित्रसा त्वचारोग होता. अनेक मोठ मोठ्या वैद्यांच्या उपायानेही तो बरा होऊ शकला नव्हता. राजाला आता असे वाटू लागले की–'या रोगातून काही आपली सुटका नाही!'

पण एकदा रैयान नावाचा एक म्हातारा वैद्य कुठूनसा रोममधे आला. अनेक प्रकारच्या रोगांचे निदान करण्यात तो मोठा तरबेज होता. त्याने जेव्हा राजाच्या त्वचारोगाबद्दल ऐकले, तेव्हा तावडतोब राजाला भेटून वैद्य म्हणाला–"महाराज, मला आपणावर इलाज करायची परवानगी द्यावी. मी आपला रोग नक्की बरा करू शकेन."

"खरोखरीच तू मला रोगमुक्त केलेस, तर मी तुला मालामाल करून सोडीन अन् आपल्या परिवारात सामिल करून घेईन." राजा म्हणाला.

यानन्तर वैद्याच्या रहाण्याची व्यवस्था करून देण्यात आली. रैयानने एक विशेष असे औषध बनवले. त्याने एक लाकडी हातोडी बनवून त्यात एक भोक पाडले. त्या भोकात त्याने आपण बनवलेले ते औषध भरले, आणि त्यावर वरून एक पोकळ व लांब असा दांडा घट्ट बसवला. अशा प्रकारे बनलेली ती लांब दांड्याची हातोडी घेऊन वैद्य राजाकडे गेला व म्हणाला–"महाराज, आज आपण ही हातोडी घेऊन 'पोलो' खेळायला जा. हाताच्या तळव्यांना घाम येईपर्यंत या हातोड्याने आपण पोलो खेळत रहा. बास, हाच आपल्या रोगाचा इलाज! आपला रोग नक्की बरा होऊन जाईल पहा!"

रोममधील लोककथा

आपले अनुचर बरोबर घेऊन, राजा घोड्यावर बसून 'पोलो' खेळायला निघाला आणि वैद्याने दिलेल्या हातोडीच्या साह्याने तो खेळ खेळू लागला. हातांना चांगला घाम येईपर्यंत तो पोलो खेळत राहिला.

नंतर वैद्य राजाला स्नानगृहात घेऊन गेला आणि त्याने राजाला छानशी आंघोळ घातली, यानंतर राजाला झोपवून ठेवून वैद्य आपल्या घरी निघून गेला.

राजा झोपेतून जागा झाला, तेव्हा त्याच्या अंगावरच्या त्वचारोगाचा कुठे पत्ताच नव्हता! ते पाहून राजाच्या आश्चर्याला आणि आनन्दाला काही पारावार उरला नाही!

त्या दिवसापासून, वैद्याचे कित्ती कौतुक केले तरी, राजाची जीभ थकत नसे. तो म्हणे–"अरे, असा वैद्य जगात आणखी कुठे असेल तरी का? लाकडी हातोड्याच्या पोकळ नळीद्वारा याने औषध माझ्या शरिरात भिनवलं अन् मोठ्या अद्भुत रीतीने माझा रोग बरा केला!" दररोज दरबारात बोलायचा विषय 'वैद्य' हाच झाला आता! अन् दररोज वैद्याला नजराण्यांवर नजराणेही पोचत राहिले.

पण हा सर्व प्रकार पाहून राजाच्या अमात्याचे मात्र पोट दुखू लागले. राजा व वैद्य यांच्यात फूट पाडायच्या उद्देशाने तो एकदा राजाशी एकान्तात बोलू लागला– "महाराज, आपण माना किंवा नका मानू, पण या वृद्ध वैद्याला आपण इतकं जवळ करत आहात हे बरे नव्हे! एकाद्या दिवशी आपणावर त्याच्यामुळे मोठे संकट गुदरेल!"

यावर राजाने आश्चर्याने विचारले– "अमात्य! हे काय बोलत आहात? तुमचं डोकं तर फिरलं नाही? मोठमोठ्या वैद्यांना माझा जो रोग दूर करता आला नाही, तो रैयानने जणू काही जादू करावी, असा दूर केला!"

"पण महाराज, आपण पुढचा विचार करत नाही आहात! रैयान इतका कुशल अन् शक्तिशाली आहे, हीच गोष्ट मुख्यत: धोक्याची आहे! ज्याच्या अंगात इतकी शक्ति आहे, तो उद्या आपल्या हातात आणखी काही पकडायला देऊन आपला जीवही घेऊ शकेल की नाही?" अमात्याने विचारले.

राजा एकदम सुन्नच झाला हे ऐकून! हा विचार तर त्याला एकदम नवाच होता! स्वत:ला सावरत राजाने विचारले–"तुम्ही म्हणता ते ही बरोबरच आहे! मग आता, या बाबतीत तुमचा पुढला विचार काय?"

"आपण माझं मत विचारत असाल, तर मी असं म्हणेन की त्या वैद्याचं मस्तक उडवून द्यावं. त्याला जास्त वेळ दिला तर तो नक्कीच आपणाला संकटात लोटेल!" अमात्याने सल्ला दिला.

"वा वा! तुमचा सल्ला तर अगदी बिनतोड आहे." असे म्हणून राजाने वैद्याला बोलावणे धाडले.

वैद्य ताबडतोब राजासमोर हजर झाला आणि म्हणाला–"मी आपल्या सेवेला हजर आहे, महाराज! बोला, काय आज्ञा आहे?"

"मला तुझं डोकं उडवायचं आहे! त्यासाठीच बोलावलंय मी!" राजा कठोरतेने म्हणाला.

हे ऐकून वैद्य चमकलाच! हा तर त्याच्यावर अचानक वज्राघातच होता!

त्याने विचारले–"महाराज, माझ्या हातून न कळत आपली काही आगळीक घडली का?"

"मला आत्ताच समजलं की तू शत्रुपक्षाचा गुप्त हेर असून माझा जीव घेण्यासाठीच इथे आलेला आहेस! तेव्हा तू माझ्यावर आडून वार करण्याऐवजी, मीच तुझ्यावर प्रत्यक्ष वार करायचं ठरवलंय! तयार रहा आता मरायला!" राजा म्हणाला.

"महाराज, नक्कीच कोणी तरी आपल्या कानात विष ओतलंय माझ्याविरुद्ध! ठीक आहे, हरकत नाही. प्रत्येकाला एक ना एक दिवस मरायचं तर आहेच! पण मला

एकच काळजी वाटते. मी रहातो त्या घरात एक अमूल्य असा वैद्यक ग्रन्थ आहे. आपण माझी भेट म्हणून त्याचा स्वीकार करावा. त्यात अपूर्व अशी रहस्ये सापडतील. माझं शिर धडापासून वेगळं केल्यानंतरही आपण त्याच्याशी कसे बोलू शकाल, या विषयीचं रहस्यही त्यात लिहिलेलं सापडेल आपणाला! अन् अशा प्रकारची कित्ती तरी रहस्यं असतील त्यात!" वैद्य बोलला.

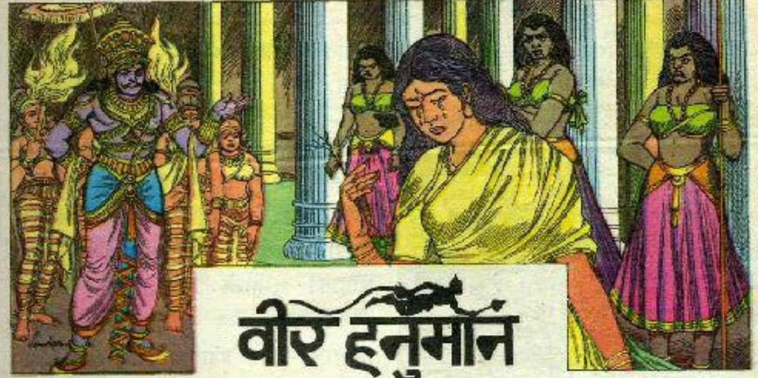
तो अद्‌भुत् ग्रन्थ आपण ताबडतोब पहावा अशी इच्छा राजाच्या मनात उत्पन्न झाली. त्याने आपला एक नोकर पाठवून रैयानच्या घरातली सगळी पुस्तके मागवून घेतली. त्यातले वैद्याने सांगितलेले पुस्तक काढून तो त्याची सारी पाने भराभर उलटून पाहू लागला. पण पाने एकमेकांना चिकटली असल्यामुळे दरवेळी जिभेला बोट लावून त्या ओल्या बोटाने राजा पान उलटू लागला. काही पाने उलटल्यावर राजाने वैद्याला विचारले–"अरे, यात तर काहीच नाही! पानं सारी कोरीच दिसतायत!"

आणखी काही पानं उलटा महाराज! डाव्या बाजूच्या एका पानावर तीन ओळी लिहिलेल्या सापडतील!" वैद्य बोलला.

आणखी तीन चार पाने उलटताच राजा एकदम धाडकन् खाली पडला! एकदम हाहा:कार झाला व सर्वजण राजाकडे धावले. पण, तोपर्यंत राजाचा प्राण उडूनही गेला होता! राजाने जी पाने उलटली होती त्यांना एक अत्यंत प्रभावी असे विष चोपडलेले होते! पाने उलटण्यासाठी राजाने जेव्हा जेव्हा जिभेला बोट लावले, तेव्हा तेव्हा ते जहर राजाच्या पोटात जात राहिले आणि शेवटी तो खाली कोसळला.

अशा प्रकारे मन्त्र्याच्या सल्ल्याने, प्राण वाचवणाऱ्या वैद्याचाच जीव घेण्याचा कृतघ्नपणाचा विचार केल्यामुळे राजाने स्वतःचाच मृत्यु ओढवून घेतला.

रावणाचे बोलणे ऐकून सीता थरथर कापू लागली. ती फार घाबरून गेली. एक गवताची काडी हातात घेऊन रडक्या सुरात म्हणाली–

"तू माझी आशा सोडून दे. पापी माणसाला उत्तम लोकात प्रवेश जसा दुर्लभ, तशी मी तुला दुर्लभ आहे. मी उच्च कुलात जन्मलेली पुण्यवान स्त्री आहे, माझे पाऊल कधी वाकडे पडणार नाही! मी एक पतिव्रता आहे, परस्त्री आहे. तू स्वतःच्या बायकांसह जसा राहतोस, तसंच दुसऱ्यांना आपल्या बायकां बरोबर राहू दे. तुला योग्य मार्गदर्शन करणारं कोणी नाही, म्हणून तू असा चुकीच्या मार्गावर चालू पहात आहेस. अथवा विनाशकाल जवळ आल्यामुळे तू कुणाचं म्हणणं ऐकून घ्यायला तयार नाहीस. तुझ्यामुळे लंकेचा लवकरच सर्वनाश होणार आहे. तेव्हाच लोकांना संतोष होईल. मला तुझं अंतःपुर, अधिकार, संपत्ति काही ही नकोय. मी रामाची पत्नी आहे. जर तुला सुखा-समाधानाने रहायचं असेल तर त्या रामाचा मित्र हो. त्याच्या सारखा मित्र जगात अन्यत्र कोठे ही शोधून सापडणार नाही. उदारतापूर्वक तो तुला क्षमा करून सोडून देईल."

हे बोलणं ऐकून रावणाचा क्रोध अनावर झाला. तो सीतेला म्हणाला–

"सीते, तुझं हे म्हणणं ऐकून मी केव्हा ही तुझे प्राण घेऊ शकतो. तुझ्यावर मोहित असल्यामुळे आपला राग आवरून धरीत

आहे. मी तुला दिलेल्या मुदतीपैकी अजून दोन माहिने शिल्लक आहेत. त्यानंतर तू माझी पत्नी होशील. हे जर तू मान्य केलं नाहीस, तर मी तुला मारून, शिजवून खाऊन टाकीन. नीट विचार करून जो काही निर्णय घ्यायचा तो घे. नाहीतर सर्व परिणामांना तयार रहा."

रावण मोठ्या क्रूरतेने सीतेला असं सांगत होता, तेव्हा तिथे असलेल्या काही राक्षसिणींच्या मनात तिच्याबद्दल दया उत्पन्न झाली. डोळ्यांवाटे त्यांनी आपली सहानुभूति व्यक्त केली. त्या सर्व राक्षसिणींना उद्देशून रावण म्हणाला–"तुम्ही ताबडतोब असं काही करा की सीतेच्या

मनात माझ्याबद्दल प्रेम निर्माण होईल. साम, दाम, दंड, भेद सर्व उपाय करून पहा."

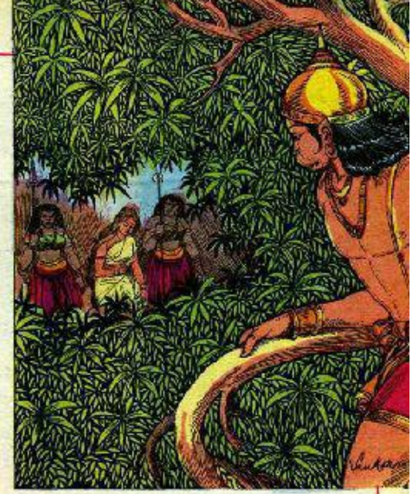
रावणाची सर्वांत धाकटी पत्नी धान्यमालिनी तेथे होती. रावणाचा हात आपल्या हाती घेत ती म्हणाली–"तुमच्यासाठी एवढी मी आहे ना? आपण राक्षसांचे राजे आहात! तुम्हाला या मानवी स्त्रीची आवश्यकताच काय मुळि? तुमची पत्नी होण्याचं भाग्य ब्रह्मदेवाने हिच्या भाळी लिहिलं नाही. म्हणून ती तुम्हाला वश होत नाही. जिचं तुमच्यावर प्रेम नाही, तिची आशा करणे व्यर्थ आहे. मी या सीतेपेक्षा अधिक सुंदर नाही का? मी तुमच्यासाठी सर्व त्याग करायला तयार आहे, मग का नाही तुम्ही तिचा नाद सोडत?"

धान्यमालिनीच्या म्हणण्याकडे रावणाने फारसे लक्ष दिले नाही. मात्र तो तिथून परत फिरला. तो गेल्याबरोबर सर्व राक्षसिणी सीतेच्या भोवती जमा झाल्या व तिची निंदा करू लागल्या. एकजटा, हरिजटा, प्रघसा, विकटा, दुर्मुखी अशी नावे असलेल्या या सर्व तिला सांगू लागल्या–"रावण महान सम्राट आहे. त्याची पत्नी बनणं ही मोठी भाग्याची गोष्ट आहे. अशा रीतीने रावणाचा धिक्कार करणं हे मूर्खपणाचं होय! असला मूर्खपणा तू सोडून दे आणि रावणाचं म्हणणं मान्य कर. इथं तुला सर्व प्रकारचे सुख मिळेल. मग का उगाच त्या वनवासी रामाचं चिंतन करीत बसतेस?"

सीता त्यांना उद्देशून म्हणाली–"तुमचा हा उपदेश हे मोठं पाप आहे हे तुम्हाला समजत नाही. तुम्ही सर्वांनी मिळून मला खाऊन टाकलं तरी चालेल. पण रावणाची पत्नी बनणं मी कदापि स्वीकारणार नाही. समजलं?"

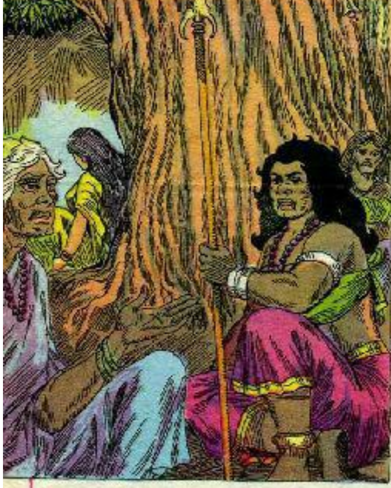
आता त्या सर्व राक्षसिणी सीतेला धमकाऊ लागल्या. ती सर्व बोलणी झाडावर बसलेला हनुमान ऐकत होता. सीता त्या राक्षसिणीं बरोबर येऊन हनुमान बसलेल्या शिंशपा वृक्षाखाली बसली. तेथे बसून ही ती रडतच होती.

विनता नावाची राक्षसी सीतेला म्हणाली–"तू गुणवती आणि पतिव्रता आहेस याची मी प्रशंसा करते. पण प्रत्येक गोष्टीला काही मर्यादा असते. राक्षसांचा राजा रावण सुंदर आहे, नि पराक्रमी पण आहे. त्याची पत्नी होऊन उत्तम साजशृंगार कर नि सुखाने रहा. रामासारखा माणूस रावणाशी शत्रुत्व करून जिवंत राहू शकणार नाही. तू रामाची आशा सोडून दे. तो वनवासी राम तुला काय सुख देऊ

शकणार आहे याचा नीट विचार कर." दुसऱ्या काही राक्षसिणी म्हणाल्या–"तुझ्या कल्याणासाठीच आम्ही हे सर्व सांगत आहोत. आमचं म्हणणं तू का ऐकत नाहीस? तुझं हे यौवन चिरकाल टिकणारं नाही. तुला ठार मारून आम्ही खाऊन टाकू."

राक्षसिणी आपापसात बोलू लागल्या–"आपण अगोदर सीतेला मारून टाकू, नंतर रावणाला जाऊन सांगू की सीता मेली. मग रावण म्हणेल–मेली असली तर खाऊन टाका तिला एकदाची. तिचं मांस आपण सर्वजणी सारखं सारखं वाटून घेऊ. नाही तर आपल्यातच भांडण सुरू व्हायचं.

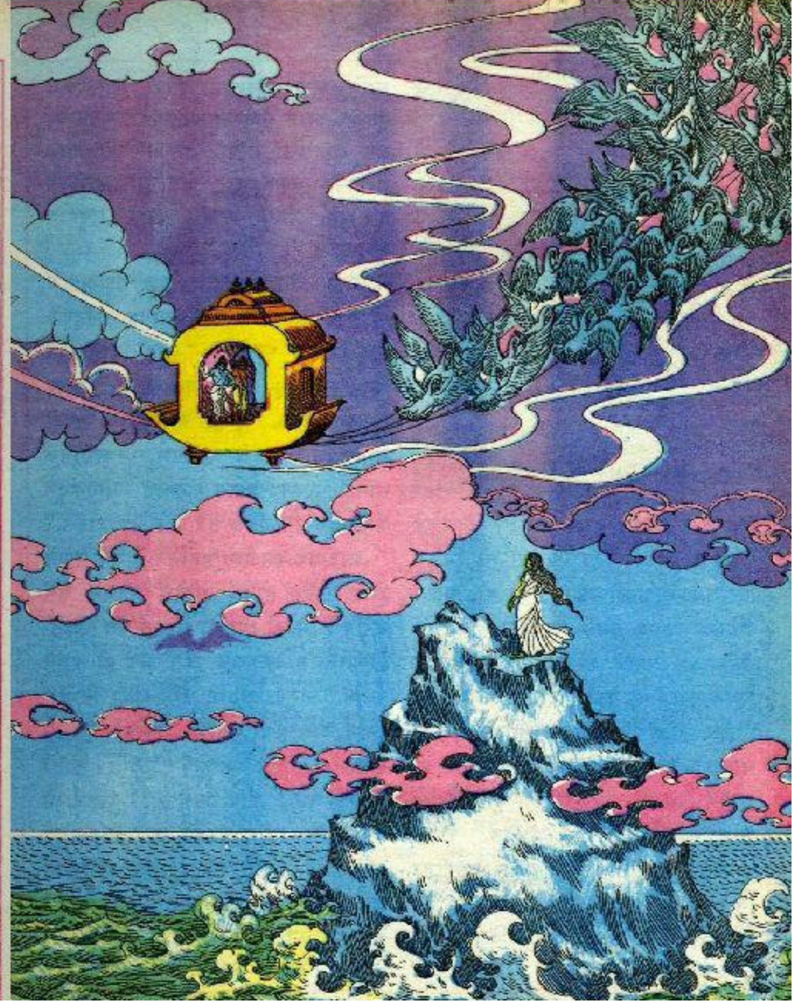
या मानवी स्त्रीचं मांस फार स्वादिष्ट असलं पाहिजे. त्याच्या साठी आपल्यात थांडणं नकोत."

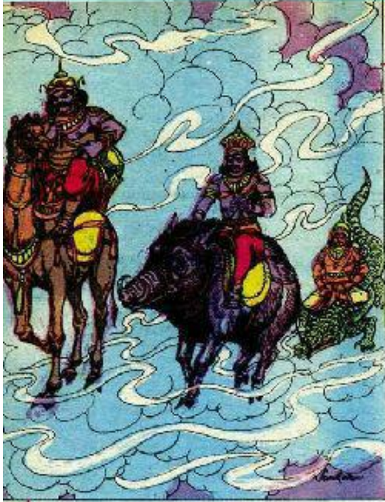
हे सर्व ऐकून सीतेला फार दुःख झालं. राम - लक्ष्मण आणि कौसल्या - सुमित्रा यांची आठवण करून ती रडू लागली. आपल्याला मरण येत नाही याचंच तिला अतिशय दुःख झालं.

आता पर्यंत झोपलेली त्रिजटा नावाची म्हातारी राक्षसीण सर्वांना सांगू लागली– "तुम्ही काय सीतेला खाणार? तुम्ही मला खाऊन टाका. मी आज एक भयंकर स्वप्न पांहिलं. त्यात मी पाहिलं की राक्षसांचा नाश होणार आणि रामाचा जय होणार."

"काय? काय पाहिलंस तू स्वप्नांत?" सर्व राक्षसिणी त्रिजटेला विचारू लागल्या. सर्व जणी तिच्या भोवती जमा झाल्या नि निरनिराळे प्रश्न विचारू लागल्या.

पूर्वेला सूर्य उगवत होता. त्रिजटा त्यांना म्हणाली–"शुभ्र कपडे घालून, पांढऱ्या फुलांच्या माळा परिधान करून राम लक्ष्मणासह पालखीत बसून लंकेत आला. एक हजार हंस पक्षी त्या पालखीचे वहन करीत होते. ही सीता शुभ्र वस्त्रें परिधान करून समुद्रातील श्वेत पर्वतावर उभी होती. ती जाऊन रामाला भेटली. यानंतर एका पर्वतासारख्या हत्तीवर बसून राम लक्ष्मणासह लंकेत हिंडताना मी पाहिला. नंतर सीता, राम आणि लक्ष्मण हत्तीवर बसून लंकेत फिरत राहिले. शेवटी राम सीता नि लक्ष्मण यांना घेऊन पुष्पक विमानातून उत्तर दिशेकडे जाताना मी पाहिला. आणि मी पाहिलं की रावणाने कन्हेरीच्या फुलांच्या माला घातल्या, सर्व शरीराला तेल लावलं आणि तेल पिऊन नशेच्या भरात जमिनीवर पडला. आणखी एकदा मी पाहिलं की रावण पुष्पक विमानातून खाली पडला, त्याच्या डोक्यावर केस नव्हते, त्याच्या अंगावर काळ्या रंगाचे कपडे होते, आणि कोणी एक स्त्री त्याला जमिनीरून फरपटत नेत होती.

रावण गाढवावर बसून दक्षिण दिशेकडे जाताना मी पाहिला. एकदा तो भिऊन गाढवावरून खाली पडताना ही मी त्याला पाहिलं. लाल कपडे घातलेल्या व सर्व शरीरावर चिखल माखलेल्या एका स्त्रीने रावणाच्या गळयात दोरी बांधून ती त्याला दक्षिण दिशेला फरपटत घेऊन चालली होती. तेथे मला कुंभकर्ण ही असाच दिसला. रावणाचे सर्व मुलगे तेलाने अभिषेक करताना मी पाहिले. रावण डुकरावर बसला होता, इंद्रजित मगरीवर नि कुंभकर्ण उंटावर बसला होता. हे तिघे ही दक्षिणेकडे जाताना मी पाहिले. फक्त विभीषणाने पांढरे कपडे घातलेले होते आणि शुभ्र फुलांच्या माळा घातलेल्या होत्या. त्याने आपल्या शरिरावर चंदनाचा लेप लावलेला होता. तो आपल्यां चार मंत्र्यांसह एका चार दातांच्या हत्तीवर बसलेला होता. लंका नगरी समुद्रात बुडाल्याचं मी पाहिलं."

अशा रीतीने बराच वेळ ती आपण स्वप्नात पाहिलेल्या गोष्टी सांगत राहिली. मग त्रिजटा म्हणाली–"आता तुम्ही दूर व्हा. रामाला सीता मिळाली असं आता समजून चला. तुम्ही सीतेला जे काही सांगत आहात, ते शांतपणे विचारपूर्वक सांगा. मला वाटतं आपण सीतेकडून अभयदान मिळविले तर फार बरे होईल."

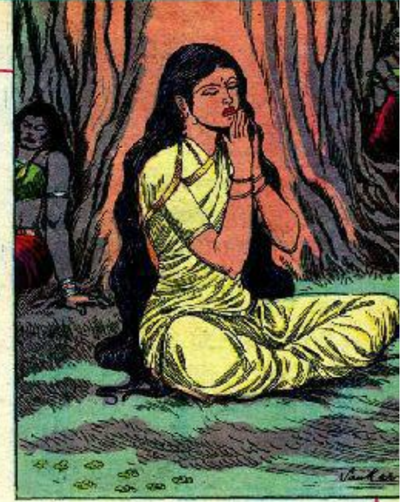
झाडावर बसलेला हनुमान हे सर्व पहात होता, ऐकत होता. सीतेचं सांत्वन कसं करावं हे काही त्याच्या लक्षात येत नव्हतं. तिच्याशी न बोलताच परत जाणं ही योग्य नव्हतं. त्या राक्षसिणीं मध्यें शंका निर्माण करून राक्षसांशी युद्धाला आमंत्रण देणं ही बरोबर होणार नव्हतं. युद्धात यशच मिळेल याचा काय विश्वास? राक्षसांशी लढाई करून त्यांना हरवलं, तरी नंतर समुद्र पार करून जाण्याइतकी ताकत आपल्यात असेल का? अगोदर असं पाहिलं पाहिजे की आपल्याला कोणी मायारूपी राक्षस समजून सीता भिऊन जाणार नाही.

या सर्व गोष्टींचा नीट विचार करून हनुमानाने सीतेला ऐकू जाईल अशा रीतीने एक गोष्ट सांगायला सुरुवात केली–

"दशरथ नावाच्या महान राजाला राम नावाचा एक मुलगा होता. तो वडिलांच्या आज्ञेवरून आपली बायको व धाकटा भाऊ यांना घेऊन वनवासाला निघाला. रामाने अनेक पराक्रमी राक्षसांना ठार मारलं. रावणाला जेव्हा अनेक राक्षसांच्या मृत्यूचा समाचार मिळाला, तेव्हा मायामृगाच्या साह्याने त्याने सीतेला पळवून नेलं. राम आपल्या पत्नीचा शोध करू लागला. रस्त्यात सुग्रीव नावाच्या एका वानराशी त्याची मैत्री जमली. रामाने वाली नावाच्या वानर-राजाला ठार मारलं आणि सुग्रीवाला राजा बनवलं. सुग्रीवाच्या आदेशावरून हजारो वानरवीर सीतेचा शोध घेण्यासाठी सर्व दिशांना रवाना झाले. मी त्यांच्या पैकी एक आहे, शंभर योजनांचे अंतर पार करून समुद्रावरून या इथे आलो. रामाने सीतेच्या ज्या काही खाणा-खुणा सांगितल्या, त्यांवरून मी सीतेला ओळखले."

येथपर्यंत सांगून हनुमान थांबला. लक्षपूर्वक त्याची गोष्ट ऐकणाऱ्या सीतेला मोठं आश्चर्य वाटलं. डोकं वर करून तिने झाडाकडे पाहिलं. तिला हनुमान दिसला.

शुभ्र वस्त्रें परिधान केलेला झाडांच्या पानां आड लपलेला हनुमान सीतेला एकदम

विजेसारखा भासला. तिला थोडं भय वाटलं. संकटग्रस्त वानराचं रूप तिला दिसलं, म्हणून ती फार दुःखी झाली. राक्षसिणींना ऐकू जाणार नाही अशा रीतीने ती रडू लागली. रामाची गोष्ट ऐकवणारा कोणी लंकेत कसा येईल? सीतेला क्षण भर वाटलं आपण स्वप्न तर पहात नाही ना? स्वप्नात माकड दिसणं हे अशुभसूचक आहे. तिला भीति वाटली की कदाचित् रामावर तर काही संकट आलं नाही ना! पण इथं तिला झोपच कुठं येत होती? मग ती स्वप्न कशी पाहणार? ती नित्य रामाचेच चिंतन करीत असे. म्हणून रामाबद्दल हे सर्व तिला ऐकू आलं. कदाचित् हा सारा भ्रम असावा. काही ही असो,

तिने मनोमन इन्द्र, बृहस्पति, ब्रह्मदेव नि अग्नि यांना नमस्कार केला, आणि आपण जे काही ऐकलं ते सर्व खरं व्हावं अशी त्यांना प्रार्थना केली.

एवढ्यात हनुमानाने झाडावरून खाली उडी मारली. सीतेला नमस्कार करून हनुमान म्हणाला–"माते, तू मोठी पतिव्रता दिसतेस, कोण तू? अशी अश्रू ढाळीत का बसली आहेस?

तुला पाहिलं की असं वाटत – देवांशी तुझ काही नातं असलं पाहिजे. तुझे पुत्र, वडील, भाऊ नि पति कोण बरे? वनस्थानातून अपहरण केली गेलेली सीता तू असलीस तर मला सांग. तुझं सर्व प्रकारे कल्याणच होईल."

यावर सीता हनुमानाला म्हणाली–

"मी महाराजा दशरथांची सून आहे. विदेह राजा जनकाची मी मुलगी. माझं नाव सीता. रामाच्या घरी मी बारा वर्षे सर्व सुखे अनुभविली. तेराव्या वर्षी जेव्हा रामाच्या राज्याभिषेकाची तयारी सुरू झाली, तेव्हा दशरथाच्या पत्नींपैकी एक कैकेयी म्हणाली की रामाचा राज्याभिषेक होणार असेल तर ती अन्न-पाणी सोडून मरून जाईल. ती असं ही म्हणाली की रामाला वनवासाला पाठवावं. महाराजा दशरथांनी पूर्वी एकदा कैकेयीला वरदान दिलं होतं. म्हणून वचन-भंगाच्या दोषातून मुक्त होण्यासाठी दशरथाने रामाला राज्य देण्याचा विचार सोडला. पित्याचे वचन पाळण्यासाठी वल्कले परिधान करून निघालेल्या रामाने मला कौसल्येजवळ रहावयास सांगितले. मी रामाला सोडून स्वर्गात सुद्धा राहू शकणार नाही. म्हणून मी रामाच्या अगोदर जंगलात जाण्यास तयार झाले. आम्ही दंडकारण्यात रहात होतो, तेथून या दुष्ट रावणाने मला पळवून आणली. रावण मला म्हणाला की आणखी दोन महिने मी जिवंत राहीन. नंतर तो मला मारून टाकणार आहे."

हे सर्व ऐकून हनुमान उदास झाला आणि सीतेचं सांत्वन करू लागला.

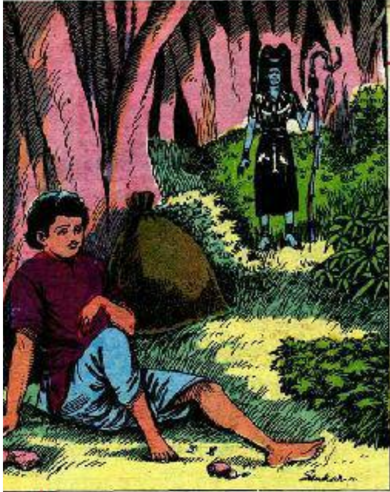
राजकन्येचा हट्ट

छितकुल गावात छगन नावाचा एक तरूण रहात असे. त्याचे आईबाप वारल्यामुळे तो आपल्या मामाकडे रहात असे. त्याची मामी ब्रह्मदेवी फार तोंडाळ बाई होती. छगन ज्या दिवशी त्यांच्याकडे रहायला आला, त्या दिवसापासून तिने घरातली मोलकरीण आणि शेतावर काम करणारा नोकर, या दोघांनाही कामावरून काढून टाकले. त्या दोघांचेही काम आता एकट्या छगनलाच करावे लागे. एक वर्ष पुरं होण्यापूर्वीच जड काम करताना एकदा छगनचा डावा हात अजिबात कामातून गेला, तो लुळा झाला.

छगन आता एका हातानेच सारी कामे करी, पण ब्रह्मदेवीला त्याची मुळीच दया येत नसे. ती स्वतः खूप लठ्ठ असल्यामुळं हालचाल करायला तिला जरा त्रासच होत असे. नेहमीच दमल्यासारखा श्वास टाकत ती व्हरांड्यातल्या झोपाळ्यावर हळूहळू झोका घेत भईमुगाच्या शेंगा सोलून खात बसलेली असे. खाता खाता ती छगनला शिव्या देई. बडबड ऐकून अलिकडे छगनला वाटू लागले होते की ही मामी 'ब्रह्मदेवी' कसली, आपल्यासाठी तर ती 'ब्रह्मराक्षसी'च आहे!

एका वर्षी फार पाऊस पडला. छितकुल गाव अन् आसपासच्या मुलखातलं भुईमुगाचं सारं पीक कुजून वाया गेलं. आसपास कुठेच शेंगा मिळेनात. एकदा मामीला कळलं की शहरात एका ठिकाणी शेंगा स्वस्त मिळत आहेत. तिने लगेच छगनला बोलावून म्हटले, "जा शहरात जाऊन एक पोतंभर शेंगा घेऊन ये. पण भाड्याची गाडी वगैरे नाही करायची हं, याद राख! पोतं आपल्या खांद्यावर घेऊन ये. भाड्यात पैसे घालवलेस तर पाठच सोलून काढीन!"

बिराज अवचट

छितकुल गाव आणि शहर यांच्यामधे एक जंगल होतं. जंगलात रानटी जनावरांची नेहमीच भीती असे. पण छगनला नाइलाजाने एकट्यानेच जावं लागलं. शहरातून पोतंभर भुईमुगाच्या शेंगा घेऊन तो परतीच्या वाटेला लागला.

जंगलाच्या रस्त्याने जरासं चालल्यावर पोत्याच्या भाराने छगन दमला आणि पोतं खाली उतरवून एका झाडाखाली बसून श्वास टाकू लागला. अशी दोन-मिनिटंच गेली असतील नसतील, एवढ्यात हातात एक वाकडी-तिकडी काठी घेतलेली एक म्हातारी एकदम झपकन तिथे आली. तिच्या अंगावरचे कपडे काळे होते आणि सारे केस पिंजारलेले होते. तिने छगनला विचारलं–"कोण रे तू? बी पेरण्यापासनं– हे शिरीषाचं झाड मी वाढवलं. माझी जागा आहे ही, बरा आरामात बसला आहेस रे? उं?" तिचा अवतार अन् किच्च आवाजातलं बोलणं ऐकून छगन धैर्य एकवटून बोलू लागला–

"मी आहे आत्याबाई, आपला छगन! तुझ्यात अन् माझी मामी ब्रह्मदेवी यांच्यात कित्ती फरक आहे! काय आश्चर्य हे!"

हे बोलणं ऐकून म्हातारी म्हणाली– "काय म्हणालास? आश्चर्य वाटतं? अरे, मला पाहूनच माणसांची दाखतीळ बसते, तुला नुसतं आश्चर्यंच वाटतंय? तुझं धारिष्ट पाहून मी तर खूष झालेय तुझ्यावर! हं, काय म्हणत होतास? माझ्यात अन् तुझ्या मामीत कसलंच साम्य नाहीय? मग सांग तर तुझी मामी कशी आहे?"

यावर छगन हळूच म्हणाला–"माझी मामी चांगली लठ्ठ आहे, पण तू तर वाळक्या, जळक्या लाकडासारखी बारीक आहेस. तुझा वेष अन् रूप पाहून चुकून एकाद्याला वाटेल की तू एक जादुगारीणच आहेस!"

त्याचं हे बोलणं ऐकून हातातली काठी हवेत फिरवत म्हातारी. म्हणाली–"अरे बावळटा! कुणाला तसं वाटलं तर चूक नव्हेच. मी खरोखर जादुगारीणच आहे रे!

किती जादूटोणा शिकला तरी शरीराची रोग व्याधी सुटत नाही बघ. त्यामुळेच मी अशी वाळक्या लाकडासारखी झालेय. अच्छा, या पोत्यात काय आहे रे?" असं विचारत म्हातारीने काठी पोत्यात भोसकली.

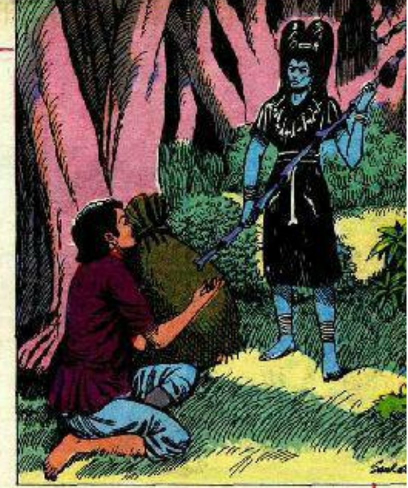
पण लगेच पोतं दोन्ही हातांच्या कवेत घट्ट पकडत छगन म्हणाला–"यात भुईमुगाच्या शेंगा आहेत. मामी हे दाणेच खूप खात असते. तिच्या शक्तीचं अन् तब्येतीचं रहस्य यातच आहे."

"हां, अस्सं बोल ना! हल्ली माझ्या अंगात मुळीच ताकद राहिली नाही. या शेंगा मला देऊन टाकून आपल्या वाटेनं जा कसा!" ती जादुगारीण एकदम म्हणाली.

"बाप रे! या शेंगा तुला देऊन टाकल्या, तर मामी मला जिवन्त ठेवील का? या पोत्यात माझा जीवच अडकलेला आहे जादुगार आत्याबाई!" छगन उत्तरला.

त्याचं बोलणं ऐकून जादुगारीण जरा विचारात पडली. मग म्हणाली–"अच्छा. ऐक तर! शक्ती देणाऱ्या या शेंगांच्या बदल्यात मी तुला एक कोंबडी देते. ही कोंबडी अंडी न घालता सरळ पिल्लंच जन्माला घालते बघ! असली कोंबडी जगात कुठ्ठे मिळायची नाही."

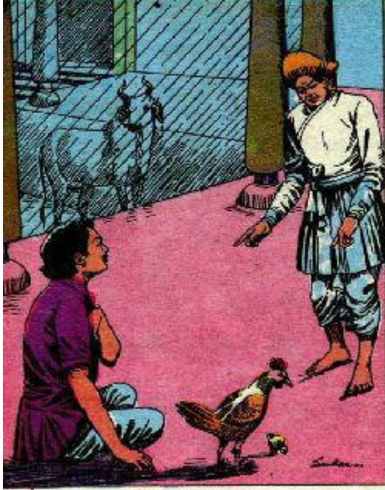
"हूं! ही कोंबडी तर मामी रात्रीच भाजून खाऊन टाकील." छगन म्हणाला.

"बरं, मग कोंबडीबरोबरच दुधाऐवजी पाणी देणारी एक गायही देते मी तुला, मग तर झालं?" जादुगारणीने आणखी मधाचं बोट लावलं.

"दुधाऐवजी पाणी देणाऱ्या गायीला माझी ब्रह्मराक्षसी मामी ब्रह्मदेवी घराच्या आवारात पाऊल नाही ठेवू द्यायची. तुझी ही देणगी पण कुचकामी आहे आत्याबाई." छगनने तरीही ताकास तूर लागू दिला नाही.

"मग आता ऐक तर. या दोनांबरोबर मी तुला एक बोलणारा कावळा पण देते. ठीक आहे? आता तरी कबूल हो ना!" जादुगारीण गयावया करू लागली.

"माझ्या मामीसमोर माणसाचीही तोंड उघडायची शामत नाही, तिथे कावळे न कुत्रे काय बोलणार?" छगनने विचारलं.

आता मात्र म्हातारीचे डोळे भरून आले. ती म्हणाली–"मला ही आपल्या मामी-सारखीच मान बाळा. माझ्याजवळ या प्राण्यांशिवाय आणखी काहीच राहिलेलं नाही. हे तीन्ही प्राणी घेऊन मला हे पोतं दे ना! आभारी होईन तुझी."

म्हातारीच्या डोळ्यातलं पाणी पाहून छगनचं मन द्रवलं. त्याने ते पोतं म्हातान्या जादूगारणीला देऊन टाकलं, अन् छगनला तिने पिल्लं देणारी कोंबडी, पाणी देणारी गाय अन् बोलणारा कावळा हे प्राणी देऊन टाकले.

सूर्योदयाच्या सुमारास छगन तेथून निघाला. कावळा त्याला म्हणाला–"तू पुढे चालत रहा, मी तुझ्या मागे-मागे उडत येईन. जोरात टाळ्या वाजवून मला बोलावलंस, की मी तावडतोब येऊन तुझ्या खांद्यावर बसेन. मी कुठे पळून बिळून जाईन अशी भीती बाळगू नकोस."

जंगलातल्या पाऊलवाटेने जात जात संध्याकाळपर्यंत छगन एका गावात पोचला. पण एकाएकी पाऊस सुरू झाल्यामुळे त्याला जवळच्याच एका खाणावळीत आश्रय घ्यावा लागला. छगन तिथे जाण्यापूर्वीच खाणा-वळीत एक मोठा वैद्य आलेला होता. कोंबडीने त्या खाणावळीत अंड्याऐवजी एकदम पिल्लूच जन्माला घातलेलं पाहून वैद्याला मोठं आश्चर्य वाटलं. त्याने छगनला विचारलं. "काय आश्चर्य! ही कोंबडी तुझीच आहे ना रे?"

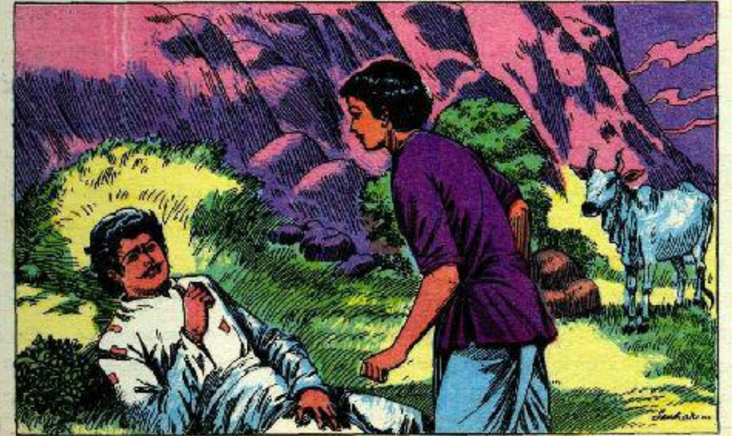
'हो' म्हणत छगनने डोकं हलवलं. त्याबरोबर वैद्याने विचारलं–"विकतोस ही कोंबडी मला?"

"हँ! अशा खास वस्तु कोणी विकून टाकतं होय?" छगन बोलला.

"ते तर खरंच!" वैद्य म्हणाला. पण पुन्हा क्षणभर थांबून वैद्य म्हणाला–"तुझा कामातनं गेलेला डावा हात मी नीट करून देईन. माझ्याजवळ असलेला एक खास लेप मी तुझ्या हाताला लावीन, सकाळी हात एकदम ठीकठाक झालेला असेल! मग त्या बदल्यात दे ही कोंबडी मला."

छगनने वैद्याचा हा प्रस्ताव मान्य केला. रात्री वैद्याने छगनच्या अधु झालेल्या हाताला कसलासा लेप चोळला. सकाळी उठल्याबरोबर आपला हात एकदम ठीक झालेला पाहून छगनलाही आश्चर्य अन् अन् आनन्द वाटला. कबूल केल्याप्रमाणे कोंबडी वैद्याच्या हवाली करून अन् आपली गाय घेऊन छगनने त्या खाणावळीला रामराम ठोकला. दुपारपर्यंत तो एका डोंगराळ भागात पोचला. कडक उन्हामुळे सगळं अंग चिवचिवत होतं. इतक्यात एका वळणावरील झाडीतून कोणाच्याशा कण्हण्याचा आवाज छगनच्या कानी आला. जवळ जाऊन पाहिलं तो एक प्रौढ माणूस जखमी अवस्थेत पडलेला दिसला.

छगनला पाहून त्या जखमी माणसाने विचारलं–"माझा घसा सुकून चाललाय! थोडं पाणी मिळेल का तुमच्याजवळ?" जवळपास कुठे पाणी असेल अशी लक्षणं दिसत नव्हती. 'काय बरं करावं?' छगन विचार करू लागला. अचानक त्याला आपल्या गायीची आठवण झाली. पानांचा द्रोण करून त्याने त्यात गायीच्या पाण्याची धार काढली, अन् ते पाणी त्याने जखमी माणसाला पाजलं.

त्या बिचाऱ्या माणसाला थोडी हुशारी आली. त्याने मग स्वतःची हकिकत छगनला सांगितली. तो चांगला धनवान माणूस होता. गावाला जात असताना वाटेत त्याला काही चोरांनी मारझोड करून लुटलं अन् जखमी अवस्थेत झाडीत फेकून देऊन ते चंपत झाले.

"तुम्ही योग्य वेळी पाणी पाजून माझा जीव वाचवलात!" तो श्रीमन्त माणूस कृतज्ञतेने म्हणाला.

"महाराज, तुम्ही वाचलात याचं श्रेय मला मुळिच नाही हं! हे सर्व केवळ या गायीच्या कृपेने घडलं. इथे आसपास तर कुठेच पाणी नाहीये." छगन म्हणाला.

छगनचं बोलणं एकून तो जखमी माणूस आश्चर्यातच पडला. त्याने विचारलं– "दुधाऐवजी पाणी देणारी गाय! आश्चर्य!" मग त्या गायीकडे निरखून पहात तो म्हणाला–"ओहो! तर माझी प्राणदात्री ही गाय आहे तर! काही असो, पण तुम्ही जरूर माझ्या घरी यायला पाहिजे हं. माझे प्राण वाचवणाऱ्या या गायीची पूजा करायचीय मला."

मग त्या माणसाबरोबरच छगन त्याच्या घरी गेला. त्याने छगनचा चांगलाच अतिथि-सत्कार केला. गाय आपल्याच घरी ठेवून तिची रोज पूजा करावी असे ठरवून त्याने छगनला तिच्या बदल्यात सोन्याच्या नाण्यांची एक थैली बहाल केली. त्या पैशातून छगनने एक सुरेखसा सफेत घोडा आणि काही राजसी कपडे खरेदी केले. सुन्दरसा पोशाख घालून अन् घोड्यावर बसून छगनने आता थेट राजधानीचा रस्ता धरला.

नगरात पोचण्यापूर्वी छगनला एका डोंगरावर एक सुंदरसं देऊळ दिसलं. देवदर्शनासाठी तो डोंगरावर चढून गेला. त्याचवेळी तिथली राजकन्या देवदर्शन उरकून आपल्या सख्यांसह डोंगर उतरत होती. पांढऱ्या घोड्यावर बसून ऐटीत जाणाऱ्या, सुंदर पोषाखातल्या छगनला राजकुमारीने पाहिलं. ती विचारात पडली की–"हा तरूण नक्कीच कुठला तरी राजपुत्र असला पाहिजे."

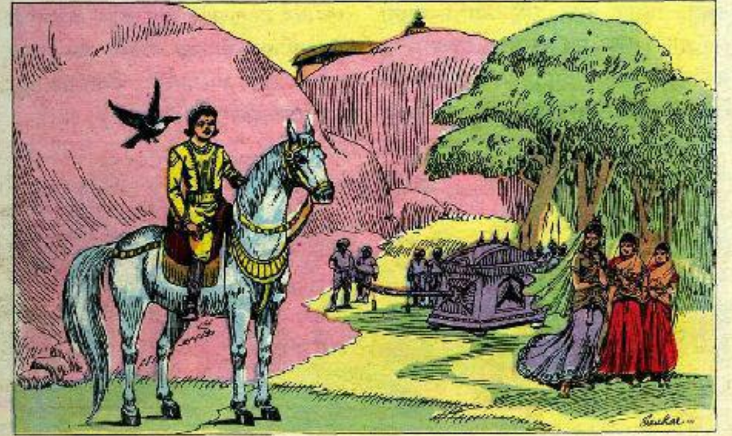
आपणाकडे रोखून पहाणाऱ्या राजकन्येला पाहून छगनने विचारलं-"माझ्याकडे इतकं रोखून पहाणारी तू आहेस तरी कोण?"

त्याचा हा प्रश्न ऐकून राजकुमारीला भारीच आश्चर्य वाटलं! तिच्या मागेमागे येणाऱ्या तिच्या सख्याही गप्पच राहिल्या. तेव्हा आकाशाकडे पहात टाळ्या वाजवून छगनने आपणाबरोबर उडत येणाऱ्या कावळ्याला खाली बोलावून घेतलं अन् विचारलं–"अरे सेवका, ही अद्भुत सुन्दरी कोण आहे? ती माझ्या प्रश्नाचं उत्तर का नाही देत आहे?"

"इतकं सुन्दर रूप, अन् इतक्या साऱ्या सख्या पाहूनही आपल्या लक्षात नाही आलं? ही इथली राजकन्या असेल, तर नवल कसलं?" कावळ्याने माहिती दिली.

कावळ्याचा अन्दाज बरोबरच निघाला. कावळ्याला बोलताना पाहून ती त्रैलोक्य-सुन्दरी म्हणाली–"वा वा! काय कमाल आहे! आत्तापर्यंत असली गंमत कोणीच दाखवली नाही, आजच प्रथम पाहते आहे मी हा प्रकार!" इतकं बोलून आपल्या सख्यांसह राजकुमारी भराभरा डोंगर उतरून निघून गेली.

हे सर्व काय घडत आहे हे छगनला कळेचना! तो मुकाट्याने देवळात गेला अन् देवाला नमस्कार करून बाहेर आला.

तो डोंगर उतरून खाली आला, तेव्हा राजाची माणसं त्याचीच वाट पहात उभी असलेली आढळली त्याला! मोठ्या आदराने ते सर्वजण छगनला राजभवनात घेऊन गेले.

त्रिलोकसुंदरीचा पिता आपल्या कन्येचे लवकरच हात पिवळे करून देऊन राज्यकारभार आपल्या जावयाच्या हाती सोपवण्याच्या विचारात होता. पण राजकुमारीने हट्ट धरला होता की–"मी उगीच कोणा असल्या-तसल्याशी मुळीच लग्न करणार नाही. मला जो कोणी एकादा चमत्कार करून दाखवील, त्याच्याशीच करीत मी लग्न!" अशातच दोन वर्षं निघून गेली, पण राजकुमारी अजून कुमारीच राहिली होती.

कित्येक राजकुमार आले. आपणाकडून काही विशेष गोष्ट दाखवण्याचा त्यांनी खूप प्रयत्न केला, पण कोणीच राजकुमारीचं मन जिंकू शकला नाही. 'राजकुमारीचा विवाह' राजासमोर एक मोठा पेच बनून राहिला होता. अशातच आकाशातून उडणाऱ्या कावळ्याला खाली बोलावून घेऊन त्याच्याशी संवाद करायचा चमत्कार छगनने करून दाखवून राजकुमारीवर चांगलाच प्रभाव पाडला.

एका पंधरवड्याच्या आतच छगन व राजकन्येचा विवाह मोठ्या थाटामाटात पार पडला, अन् छगन त्या देशाचा राजाही बनला.

कावळ्याबरोबर निरोप पाठवून छगनने मामी ब्रह्मदेवी हिला बोलावून घेतलं. ती आल्यावर छगनला म्हणाली–"अरे बाळा, मी मोठी निर्दयी अन् पापीण आहे रे! आपल्या जिव्हालौल्यासाठी मी तुला शेंगांचं पोतं उचलून आणायची आज्ञा केली. तुला खूप त्रास दिला मी! माफ करशील मला छगन?"

यावर हसून छगन म्हणाला–"माझ्याशी फार मोठ्या-मोठ्या गोष्टी करू नका मामी! त्या काळातल्या कष्टांमुळे तर आज मला इतकं सुख मिळालं."

लाकडाची सूनबाई

हस्तिनापुरात शिवदत्त नावाचा एक ब्राह्मण रहात असे. त्याची बायको अतिशय भांडखोर बाई होती. तिला कंटाळून एके दिवशी ब्राह्मण घरातून पळून गेला आणि बैरागी बनला.

शिवदत्तला तीन मुलगे होते. थोरल्याचे लग्न झाले अन् सुनेने घरात पाय ठेवताच सासूची तणतण सुरू झाली. म्हणून एक दिवस ते दोघंही घर सोडून दुसरीकडे रहायला गेले.

आता दुसऱ्या मुलाचा विवाह झाला अन् दुसरी सून घरी आली. तिलाही या भांडखोर सासूने त्रास द्यायला कमी केले नाही. दिवसेंदिवस सासूचा त्रास सहन करणे तिलाही अशक्य झाले, अन् एक दिवस स्वतःला गळफास लावून घेऊन तिने आत्महत्या केली. या धक्क्याने शिवदत्तचा दुसरा मुलगाही हाय खाऊन मरून गेला.

शिवदत्तच्या सर्वात धाकट्या मुलाचे नाव होतं–वसुदत्त. घरातला हा सर्व प्रकार पाहून गप्प रहाणे त्याला शक्य झाले नाही. आपल्या भांडकुदळ आईला चांगला धडा शिकवायचा असे त्याने ठरवले.

एके दिवशी शेजारच्या गावी जाऊन वसुदत्तने माणसाच्या आकाराची एका तरुणीची लाकडी मूर्ती घडवून घेतली. आपल्या शेजारचेच एक घर त्याने भाड्याने घेऊन ठेवले. मध्यरात्री ती मूर्ती गाडीतून आणून त्याने कोणाला नकळत त्या घरात ठेवली अन् एका विश्वासू मोलकरणीला पहाऱ्याला बसवले. इतके सारे करून तो सकाळी घरी आईकडे आला, आणि तिला म्हणाला–"आई, मी शेजारगावी जाऊन लग्न करून घेतलंय. माझी बायको या घरात राहिली तर तुमच्यात उगीच भांडणं होतील, म्हणून मी तिला शेजारच्या घरात

रहायला ठेवलं आहे. तू तिकडे जाऊ नयेस. लक्षात ठेव हं आई!"

वसुदत्तच्या आईचा आता नाइलाजच झाला. मुलाचे बोलणे ऐकून खूप राग आला तिला. पण त्याच्याशी भांडण केलं, तर हाही मुलगा हातचा जाईल अन् मग आपण अगदी एकटं पडू—या विचाराने ती गप्प बसली. आपल्या पहिल्या दोन्ही सुनांवरचा राग, खरं तर तिला या सुनेवर काढून घ्यायचा होता.

शेवटी काहीतरी ठरवून तिने स्वतः आपल्या डोक्याला जखम करून घेतली आणि रक्त येऊ लागल्यावर स्वतःच जोर-जोरात आरडाओरडा करू लागली. आसपासचे लोक तिथे गोळा झाले. सर्वजण त्याच्या आईला विचारू लागले—" अहो काय झालं? जखम कशी झाली तुम्हाला?"

यावर वसुदत्तची आई आणखीनच जास्त रडू लागली. ती म्हणाली—"ही सगळी माझ्या नव्या सुनेची करणी बरं! मी मुकाट्याने आपल्या घरात तांदूळ निवडत होते, तर ती इथे आली अन् मुसळाने माझं डोकं फोडून पटकन् आपल्या घरात निघून गेली हो ऽऽ!"

हे ऐकून आसपासच्या त्या बायाबापड्या खूप चिडल्या, अन् त्या एकदम वसुदत्तच्या नव्या घरात घुसल्या, पण काय? तिथे तर केवळ लाकडाची मूर्तीच होती!

"हं, हीच माझी बायको बरं! हिनंच माझ्या आईला मुसळाने मारलं अन् पटकन् इथे निघून आली. दारही लावून घेतलं बरं का आतून तिने!" वसुदत्त व्यंगात्मक आवाजात बोलला.

आता मात्र वसुदत्तच्या आईचे बिंग फुटले! आपल्या करणीचा आता तिला पश्चात्ताप होऊ लागला. आसपासच्या बायकांनीही तिला चांगलेच फैलावर घेतले.

यानन्तर काही दिवसांनी वसुदत्तने लग्न केले अन् बायकोला आपल्या घरीच आई-जवळ आणून ठेवले. आपला सर्व दुर्व्यवहार बाजूला ठेवून वसुदत्तची आई आता आपल्या सुनेशी प्रेमाने वागू लागली.

पाणहत्तींची धाव

नदीच्या पाण्याच्या तळावरून पाणहत्ती खूप वेगाने पळू शकतो. हा प्राणी दहा मिनिटे पर्यंत पाण्याच्या पृष्ठाखाली राहूही शकतो.

उडणारा विशालकाय पक्षी

उडू शकणाऱ्या सर्व प्राण्यात टेरोसोर क्वेटझॉल कोट्लस नॉर्थरोपी नावाचा एक प्रकारचा डायनोसोर आकाराने खूपच मोठा असतो. जवळजवळ ६ कोटी ५० लाख वर्षांपूर्वी अस्तित्वात असणाऱ्या या प्राण्याचे अवशेष १९७४ मधे अमेरिकेतील टेक्सासमधे सापडले. या प्राण्याच्या एका पंखाचे वजन ८६ किलो आणि त्याची लांबी ५० फूट आहे.

विषारी सस्तन प्राणी

ऑस्ट्रेलियात रहाणाऱ्या प्राण्यात डकबिल्ड प्लाटिपस हा एकच सस्तन प्राणी असा आहे की त्याच्या ग्रन्थीत वीष भरलेलं असतं!